

25
 й
 Леонид
 срэн
 слей-
 рэни
 хүдэлж
 урлалт
 наяан
 илцсөө
 мада
 эздүүд
 эгдэж,
 даадаг
 ээнэлэн
 гариса
 гентство
 нанал
 ЯСИА
 гурэнэй
 убиклн
 абрнин
 уралсал
 омикын
 дэлэлэн
 бургаа
 алсаай
 эглэлээр
 риэгэ,
 гансова
 нутагай
 гдуудхэ
 жабууна
 гдэхөөр,
 элгэнүүд
 уулагша
 льствын
 гз доро
 ябуулаа
 онүүэй
 соведэй
 мэлгшлн
 огшоно
 татагай
 лнтикын
 дэлээр
 гэгшэд
 хэрэгтэ
 нүүдтэй
 убиклн
 унуудай
 ордогш
 гэгшэд
 ИН
 мдуулап
 комисси
 Эгэдэхи
 догшоор
 ордогш
 болон
 огшоно
 оциална
 ланай ба
 ргетикын
 бо.
 нтын ба
 ой албан
 ЫСТВО
 гэнн
 40-45
 оор
 гуриндэй
 21-02-02
 21-34-05
 ай
 ай.

Эсэгэ орохоо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулаа!

БҮРЯАТА АНДЭН

1921 оной
 декабрин
 21-нээ гараа

Бүгэдэ арадай сонин

1998
 ноябрин
 26

Убэлэй эхин
 харагшан гахай
 харын
 7
 гарагай 5
 ЧЕТВЕРГ
 № 204 (20045)

Сартуул-Гэгээтэйн дасанһаа Сарууд гэрэл тодорно

ЭНГЭРТЭЭ АЛТАН ТОЛИ - ГЭРШЭЛГЭТЭЙ

ЗЭЛЭ татаһан зэрэлгээтэ Зэдын Гэгээтэй нутагай эгээн дээдэ талада Сартуул-Гэгээтэйн дасан холоһоо толорон харагдажа, ганса нутагай зониие бэшэ, мүн холоһоо ябан хүзэгшэдые суранзандал татадагшэдигтэй. Холо, ойрыншые нутагуудта амгалан тэнюун байдал тогтоохын, ган гасуурһаа, үбшэн зоболонһоо абархын, ургасатай, үрэлтэй байхын тула дасанда уншалганууд боложол, сахюусад хурагдажал байдаг. Магад тиимэхээл зонинь тэнигэр сэдхэлтэй, газарын үрэлтэй байгаа аалам гэжэ ханахаар. Үнгэрэгшэ жэлдэ хоёр-гурбан харын туршада дунгалшые бороогой ороогүйшые лаа, ехэ таряан абтаа хэн. Харин энэ жэлдэ - хоёрдахин ехэ.

Иимэ шанга адистай, уншалгатай дасанай хажууда үшөө хүрөөтэй томо Мамба дасан бодхоогдожо байнхай. Гэгээн түрэлтэ XIV Далай ламын 60 наһанай ойон хүндэлэлдэ 1994 ондо энэ эмнэлгын түбэй нуури табигдажа, бумбэ нюугдан юм. Сартуул-Гэгээтэйн дасанай шэрээтэ, арадай эмшэн, габжа лама, Россин федерациин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн Матвей Рабданович Чойбонов гэгээн найхан Гэгээтэй нутагта эмнэлгын комплекс болохо Мамба дасан бодхоо гэгээн хүсэл зоригоо баелүүлжэ байһандаа урма баяртай. Мамба дасанай эрээдүйдэ тон ехэ удхашанартай болохо байһаные хүбэлгэн хонор Матвей Рабданович сэдхэ-гээрээ мэдэрээ бшуу.

Анханда Сартуул-Гэгээтэйн дасанда хургуули баяртай, өөһэдөөшые ном хонор зохёожорхидог шэди-гэй бэлигтэй, солотой 108 ламбагайнар байһан. 1930 онд оной үеэр тэдэниие «Мамба дасан» гэжэ нэрлээд, сү-

дий Васильевич Китаев) комплексын барилгада горитой туһаламжа хүргөө. С.Г.Гркикянай бригада ёһотойл архитектурна асари ехэ барилга хэжэ байна гэбэл, алдуу болохогүй. Буряад хэлэнэй багшаар хүдэлжэ байһанаа 1979 ондо пенсидэ гараһан Екатерина Доржиевна Цыбикова дасанда ерэлэн зондо сай аягалжа, туһа хэжэ, буян үйлэдэнэ.

Мүнөө Сартуул-Гэгээтэйн дасанда 7 ламанар, 8 хубараг хүдэлнэ. Набаб-Дүйсэн хурлаа үнгэргөөд, декабриин 12-ой Зулын хуралда бэлдэжэ байна. Тиигээд февралын 17-до эхилхэ Сагалганай найндэрнүүдтэ бэлдэхэл хүлээнэ.

Үдэр бүри маани мэгээмээ уншажа, Бурхан багшын ашаар ажабайдалайнгаа замые арюудхажэ байһан буряад зон шэнээр мундэлжэ байһан шүтөөнэй нангин газарнуудта бүхы арга боломжоороо туһалха уялгатай.

Үншэн хүндэ туһалха, Үбшэн зониие аргалха Үе наһанай уялгатай, Үзэсхэлэнтэ хубитай хүм, - гээд, Матвей Рабданович Чойбонов «Энхэнаһаһагшэ» гэгээн шүлэг соогоо мэргэн зүбөөр түүрээ.

Ядаһан, тулиһан зондо туһалха аша буянтай, эди шэдигтэй, энгэртээ алтан толгэршэлгээтэй бэлигүүн бэрхэ энэ эмшэ ламын үүсхэжэ байһан хэрэгые дэмжэе гэжэ урялха байна.

Дарима ЭРДЫНИЕВА.

ЗЭРЭЛГЭЭТЭ
 ЗЭДЭЭЭ МЭДЭЭНҮҮДЫЕ
 2-ДОХИ, 20-ДОХИ
 НЮУРНУУДТА УНШАГТЫ.

ПОМОГИТЕ ДЕТЯМ!

По инициативе Правительства и Народного Хурала Республики Бурятия Министерство социальной защиты населения и труда совместно с Бурятской государственной телевизионной радиовещательной компанией проводит телемарафон «Помогите детям!».

Прямая трансляция состоится в Государственном Бурятском академическом театре драмы им. Х.Намсараева 27 ноября 1998 года с 18.00 часов до 21.00 часов. В программе телемарафона - концерт с участием детских творческих коллективов.

Приглашаем всех, кому небезразличны наше будущее, судьба обездоленных и голодающих детей. Ведь недаром восточная мудрость гласит: «Если можешь помочь - помоги! Не потому, что и тебе когда-нибудь потребуется помощь, а потому, что сегодня ты можешь помочь!»

Приглашаем всех!
 Вход свободный.
 А. САНХЯДОВА, заместитель министра социальной защиты населения и труда Республики Бурятия.

Спешите заказать!

НОВОГОДНИЕ ПОДАРКИ

в ОАО "АМТА" стоимостью от 18 до 50 рублей.

По предоплате действует система скидок:

- С 11 по 20 ноября - скидка 10%
- С 21 по 30 ноября - скидка 5%

По предоплате свыше 300 тыс. руб. - 5%
 500 тыс. руб. - 10%

Обращаться по адресу:
 г. Улан-Удэ, ул. Пирогова, 3а
 Тел.: 33-18-79, 33-26-32, 33-29-80

ОАО "НАРАН-СОЮЗ-СЕРВИС"

670000 г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 89
 тел. (301-2) 21-67-50, 21-90-42
 факс: (301-2) 21-23-36

- Валенки черные и серые;
- Войлок технический;
- Матрацы;
- Детский ассортимент из фланели.

ВНИМАНИЮ ОПТОВИКОВ!

ДРОЖЖИ - качественные российские хлебопекарные, сушеные, активные в металлизированной упаковке.

- 100гр - 7руб. (60 пач. в коробке)
- 500гр - 34руб. (20 пач. в коробке)
- 1кг - 65 руб. (15 кг)

Подъем теста до 10 см за 50 минут.
 Срок хранения 12 месяцев.

Возможен бартер.
 Адрес: Тулаева, 63, каб.11. тел: 33-29-87

РУКОВОДИТЕЛЯМ ПРЕДПРИЯТИЙ, ОРГАНИЗАЦИЙ, УЧРЕЖДЕНИЙ ВСЕХ ФОРМ СОБСТВЕННОСТИ!

Национальный банк Республики Бурятия совместно с Министерством финансов Республики Бурятия, банками республики 26 ноября 1998 года проводит 9-ый внутривнутриреспубликанский зачет в рамках требований бюджета, предприятий, организаций и учреждений всех форм собственности.

За справками обращаться по телефонам в Национальном банке РБ:
 21-23-49, 21-48-63, 34-18-03, 26-12-95.

эхилхэдэ, тэрэнэй түлөө одоол тэмсэл эхилхэ ёһотой. Эдэ бүгэдэ хуулин гуримаар гүйсэд шиидхэгдэхэ ёһотой. Эдэ асуудалнуудые декабрь соо зарлагдаха конференци хаража үзэхэ.

- Шэнэ правительстванаа регионууд экономикын талаар муртэй дэмжэлгэ абанагүй, хэзээ байдал захарха юм?

БОДОТО ПРОЕКТНУУД БЭЕЛҮҮЛЭГДЭХЭЭР ШЭЛЭГДЭБЭ

Ажалай талаар манай республикада ерээд, хоёр удэрэй туршада эндэмнай байһан Россин Правительствын нэгэдхи вице-премьер Вадим Густов ноябрийн 20-до 19 сагта дун гаргалгын пресс-конференци үнгэргөө.

Урда тээнэ 3 часай туршада республикын засагай зургаануудай, предпритинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэй хэһэн зүблоон тухай тобшоор мэдээсэхэдэ, тэндэ болоһон хоорлодон Буряад ороной экономика хөгжэлтын асуудалнуудта зориулагдаһан байна гэжэ тэрэ хэлэбэ. Юрэнхыдоо, тэрэнэй һанамжаар, Буряад ороной арга боломжонууд хүсэ шадаальһы, илангана минерально-түүхэй эдэй ноосонүүдэй талаар, горитой ехэ. Гэбшье дутын 2-3 жэлэй туршада ашаг үрэнэ үзэгдэхэгүй.

Зүблоонэй үедэ дурдхагдаһан 30 проект булгандаа үнэн бэелүүлэгдэхэ аргатай байна. Тэдээн сооһоо 4 предпритида хабаатай 4 проект готорхойгоор хаража үзөөбди. Юундэб гэбэл, тэдэ предпритинууд мүнөөнэй эрхэ байдалда үйлэдбэрээ үргэлжэлүүлхэн зандаа, гаргашануудаа өөһөдоо хүсэлдүүлэн, зарим тэды ашаг олзо абана. Мүн үйлэдбэрээ зогсоонгүй, эдэ проектүүдээ бэелүүлжэ, ашаг үрэ шууд туйлаха аргатай.

Бусад проектүүдые саашадаа хаража үзэмоор. Жэһээнэ, Улаан-Үдын һүнэй комбинадай проекты Россин Экономикын министрствэдэ хаража үзэхэнэй һүүлээр Франциин гү, Италиин тоног түхээрлэгэнүүдые худалдажа абаад, эндэ хабсаргахада хэрэгтэй мүнгэ зоори үгэхэ тухай асуудал шиидхэгдэхэ болохо. Юрэнхыдоо, ашаг үрэ абахаар гэжэ харагдаһан проектүүдые зүбсөөжэ, али аргаар бэелүүлхэ эрхэ нүхэсэлнүүдые хангаха хараа шэглэл баримталнабди.

Улаан-Үдэ ерэхэнэ урда тээ Хабаровскда болоһон Алас-Дурнын болон Забайкалийн эблэлэй зүблоондэ премьер-министр Е.Примаковтой, вице-премьер Г.Кулигтэй хабаадаһан тухай В.Густов мэдээсэ.

Урдахи правительстванаа үлэһэн, регионуудга хабаатай ямар зүйлнүүдхэ арсаха һангалтайга гэжэ ИТАР-ТАСС-ай корреспондентын табиһан асуудалда харюусахада, даажа абанан хадаа арсаха аргагүйди даа гэжэ В.Густов хэлэбэ. 1992 онһоо федеральна болон субъектнүүдэй засагай зургаануудай хоорондо эрхилхэ зүйлнүүдые, эрхэ түлөөлэгэнүүдые амьарлаха тухай хэлсээнүүд гол түлэб политическэ шэглэлтэй байгаа.

Дүшоод иимэ хэлсээнүүдые бэелүүлхын түлөө Правительствын һүүлшын заседани дээрэ гараа үргөөбди. Хэлсээнүүдые бэелүүлхын тула мүнэн зоорин хубаарилагдажа

- Мүнгэн сангай ноосонүүдэй хабаадуулагдаһан ушарта ходоодо шанга журам сахингдаха ёһотой. Үгтэһэн туһаламжын хэр зэргэ ашаглагдаһанине шалгажа захалхада, хэтэрүүлхэн, хазагайруулһан ушарнууд хүрэхээр элирдэг. Нютагай бюджетүүд ехэ муугаар дүүргэгдэнэ. Бүгэдөөроо «үгэгты» гэжэ хашхархадаа бэрхэ. Пенси түлээгдэ IV кварталда 12 миллиард түхэриг һомолодоо.

Шэнэ жэл болотор пенсин гээгдэл усагдахада. Гэбшье, жэһээнэ, Буряад Республика Пенсионно жасада үритэгшэдһоо бүхы мүнгоо суглуулаа һаа, түбһоо мүнгэ абангүй, хахад жэл соо пенсинүүдэ түлээг аргатай.

- К.Илюмжиновэй Россинаа гараха тухай мэдүүлгэ хэһэнэй харюуда онсо байдал сонсохохо гэхэн эрилтэ табигдана. Тингэхэ гү?

- Угы бэд даа. Би Илюмжиновые һайн мэдэхэб, бури үнинэй нүхэсэдэгбди. Россинаа гарахашье һананагүй. Энэ мэдүүлгэнэ ерээдүйдэ Россин Президентын һунгалтада хабаадаһын урда тээ зарим тэды шууаа гаргахын, суурхахын тула хэгдэһэн гэжэ бодоноб. Энээгээр суурхаханышье хэлсээгэйхэн даа.

- Москвагай мэр Ю.Лужков Россие 7-10 губерни болгожо хубааха тухай мэдүүлгэнүүдые хэдэг гэшэ. Энээн тухай та ямар һанамжатайбта? - гэжэ танай корреспондент асуугаа.

- Угы бэд даа. Лужков гэшэтнай ухаатай хүбүүн ааб даа. Тимэ мэдүүлгэ хээгүйлдаа. Субъектнүүдые хамтаруулаха гэшэмнай амар бэшэ ябадал. Түрүүн нютагай референдум хэхэ, һүүлээрнь Гүрэнэй Дүүмэ, Федерациин Совет, Президент хаража үзэхэ, имагтал энээнэй һүүлээр субъектнүүдые нэгдүүлхэ тухай Зарлиг абтаха болоно. Иимэ юумэн болохогүй гэжэ тоолоноб.

Түгэсхэлдэнь В.Густов бэелүүлхээр шэлэгдэһэн 4 проектнүүдые үлрээ. Тодорхойлоб, эдэ проектнүүд мяханай комбинадта, нарин сэмбын комбинадта, «Амта» фабрикада, Селенгинскы ЦКК-да бэелүүлэгдэхэ. Энэ зорилгоор тус тусганы 10-20 миллион долларой мүнгэн һомолодожо, гол түлэб харин ороной тоног түхээрлэгэнүүд хабсаргагдахаар хараалагдана.

Николай БАДМАРИНЧИНОВ.

Предприимчивый предсегатель СТАБИЛЬНО МОЖНО ЖИТЬ И СЕГОДНЯ, ЕСЛИ СТАТЬ НАСТОЯЩИМ ХОЗЯИНОМ ЗЕМЛИ

Финансово-экономический кризис сильнее всего ударил по селу, по глубинке, как говорят. В тех хозяйствах, где нет крепкого, умного руководителя, люди пытаются выжить, или вовсе спиваются. Очень больно смотреть на такие деревни. В Джидинском районе, где районная власть во главе с А.Ц.Идамжаповым принимает все меры для улучшения жизни сельчан, картина более радужная. Ныне степная Джиди собрала урожай вдвое больше, чем в прошлом году и заняла первое место в республике.

Во многих хозяйствах взаимозачетами проведена работа по закрытию задолженностей по зарплате и детским пособиям. Полностью рассчитались с долгами продкорпорации колхозы имени Ленина, «Верхний-Бургултай», «Цагатуйский», ГПЗ «Боргойский», совхоз «Оёрский», колхоз имени Доржи Банзарова.

Богатый урожай - залог достатка селян. Теперь самое главное - распорядиться им по-хозяйски. Ведь известно, каким трудом, материальными затратами достается хлеб насущный.

Администрация района не раз подчеркивала, что успех земледельцев во многом зависит от умелых, рачительных руководителей - организаторов. И мы сегодня хотим рассказать об одном из них.

Василий Доржиевич Шарапов работает председателем колхоза «Цагатуйский» с 1994 года. По профессии он учитель, потому пришлось ему много учиться у опытных хозяйственников по ведению производства. Тем не менее первые шаги его на посту председателя были не робкими. Уверенно начал создавать крепкую базу, собрал хороших специалистов, приобрел необходимую технику. Расширил старый коровник, построили добротный зерноток, переоборудовали, обновили машинный двор. Василий Доржиевич, будучи прозрачным человеком, очень хотел, чтобы люди наконец-то стали настоящими хозяевами, собственниками средств производства и земли. Ведь как раньше было: люди сами ничего не решали. Шли сверху директивы. Там определяли, сколько коллектив может содержать скота, сколько - обрабатывать земли, что сеять и т.д. И вот самое отрадное - цель помочь людям стать настоящими хозяевами, изменить их психологию, стала достигаться.

Теперь сообща стали повышать культуру земледелия, улучшать продуктивность полей, пары выравнивать, вернули фермерские поля, все вспахали. Ситуация стала потихоньку стабилизироваться. Два года подряд хозяйство тесно сотрудничало с профессором В.Б.Бохиевым над темой «Биологическая система защиты растений с использованием донника». Если раньше этой культуре отводилось около 100 гектаров земли, то сейчас намного больше. Стали применять новый пятипольный севооборот. В этих мерах по повышению плодородия почвы немалая заслуга главдого агронома колхоза Цырендаши Лодоевича Цыбикова.

Еще одна немаловажная деталь умелого руководства. Почва в «Цагатуйском» каменистая. По этой причине все время ломались лемеха. Цагатуйцы под руководством

Руководители хозяйств района. Справа - В.Д.Шарапов.

главного инженера Цырен-Булат Санжиевича Цыбикова первыми в районе своими силами решили делать качественную реставрацию лемехов. В этом новаторстве колхоз сэкономил в пределах 30 тысяч рублей.

Результат по труду не замедлил сказаться. В позапрошлом году колхоз по итогам уборки урожая в своей подгруппе занял первое место, в прошлом - второе, а нынче - опять первое место. В этом году особо отличились комбайнеры-механизаторы Бато-Доржи Тамосурунович Мансорунов, намолотивший 500,8 центнеров пшеницы (за первое место награжден мягкой мебелью), Владислав Васильевич Будаев, намолотивший 500,2 центнера (второе место, цветной телевизор), Цырендаши Васильевич Манжуров (третье место, приз - телка). Четвертый результат показал чемпион предыдущих лет Санжи Дадинович Офиров. Особо отличился механизатор Эрдэм Петрович Сосоров.

Из-за резкого подорожания ГСМ невыгодно возить урожай за тридевять земель. В «Цагатуйском» своя мельница, дает хороший результат сортового помола.

Некоторые хозяйства считают, что животноводство убыточно. А Василий Доржиевич решил идти на увеличение поголовья скота. Завезли несколько коров калмыцкой породы. Есть овцы, свиньи. Успешно действует программа «Личное подворье». Под сенокос раздали 140 гектаров земли.

Заслуженным почетом пользуется чабан-сотник Цырендоржи Бадмахантуевич Цыденов. В его нелегком труде верным помощником является его жена Дарима Доржиевна. Она по специальности ветврач.

Не хлебом единым жив человек. На селе построен новый стадион. Каждый год первого мая проводится по футболу районный турнир памяти передового механизатора, кавалера ордена Трудового Красного Знамени Гомбо Данзанова. Действует новый акушерский пункт. В школе учатся 220 учащихся. Рождасность очень высокая. Это говорит о благополучной жизни селян.

Сами сельчане очень тепло отзываются о своем председателе. Так держать, Василий Доржиевич!

Дарима ЭРДЫНИЕВА,
журналист.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

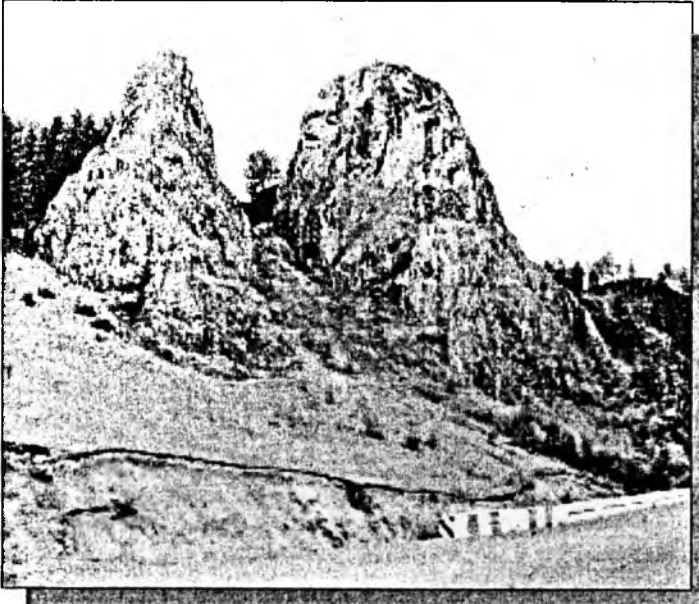
ХҮН БҮХЭН ЭРШЭ ЗОРИГОО ЭРШЭДХЭХЭ УЯЛГАТАЙ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семенов түрүүтэй республиканска министерствунуудай, албан зургаануудай бэлэг хүтэлбэрлэгшэд хаяхан Захааминай аймагаар ябажа эрээ. Районой предприятинуудай, эмхинүүдэй үбэлэй эрхэ байдалда хүдэлмэриез хэр жиллэниие тэдэнэр элирүүлэхэ эхэн зорилготой байгаа. Улаадахи зорилгонь гэбэл, Закаменск хотын пивын заводто, Улаан-Удын «Зарянка» гэлэн оёдолгой фабрикада болон «Закаменсклес» АО-до байгша

ажахын жэлэй дүнгүүд, илангаяа газар ажалда, тэжээл бэлэдхэлгэдэ, нёдопдонойхиноо үлүү. Гэбэшье, бэрхшээлнүүд үшөөл олон гэжэ хүдөө нууринуудаар ябахадда хараабди. Гэр байрын-коммунальна ажахын предприятинуудтай тоосоонуудай, тус халбаринн хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлгэ, хүүгэдэй түлбэринүүдые түлэлгын талаар бэрхшээлнүүд олон. Хүдөөгэй магазинууда архинн зүйлнүүдые худалдалга хоронхой, эсэстэнь хүдөө нууринуудта мүнгэн дуталдана. М.И.Семенов Холтоһоной нунгуулинн округһоо Арадай Хуралай депутат байһан тула суглаанай урда тээ нунгагшадтай уулзажа, депутатдай ажал ябуулгын талаар тоосоһон байна. Хэдэн жэлэй урда тээ

(дүн хамта 23 жэлэй туршад тэндэ хүдэлхэн намтартай) бэрхшээлтэ асуудалнуудые яагаад шийдхэхэ тухай өөрынгөө хараа бодомжые дэлгэрэнгыгээр тайлбарилгагүйдэнь аргагүй байгаа. Тийн Закаменск хотын нунгагшадһаа нунгагдан депутат байһан тула тэрэ өөрынгөө ябуулдаг хүдэлмэри тухай хөөржэ үгөө. Тэрэнэй нунгагшадтай гурбанай хоёр хубинь эндэ ажаһуудаг юм. - «Джидинский вольфрам» гэлэн АО байгуулаха ябадал зүб байгаа, - гэжэ М.И.Семенов тоолоно. - Тус предприятиин хүдэлмэрингөө эршэ абажа байһаниие харахадда зохио байна. Продукци худалдаха талаар бэрхшээлнүүдэй ехээр тохёолдобошье, АО-гой хүтэлбэри продукцияа худалдаха дэлгүүрые шэнжэлхэ талаар эдэбхитэй хүдэлмэри ябуулна. Бэдэрэлгэ имагтал манай республикада бэшэ, харин Эрхүүгэй областин, Монголой газар дээрэ мүн хэгдэнэ. Энээнэй ашаар шудхалгын үйлэдбэри захиануудтай болоо, заһабарилгын механическа завод үрэ бүтээсэтэйгээр хүдэлжэ захалаа, транспортна цехшые хүдэлмэриез нэргээнхэй. Барилгашад, барилгын материалнуудай баазын хүдэлмэрилэгшэд мүнөө үедэ ажалтайнууд. Электротехническа лабораторинн үндэһэ нуури дээрэ байгуулагдаһан «Мысль» гэлэн АО котельннүүдые ашагалгын, сантехническа хүдэлмэринүүдэй, электрын элшэ хүсэ хангалгын схемнүүдые зохиодуулгын талаар хүдөөгэй предприятинуудта горитой ехэ аша туһануудые үзүүлнэ. АО-гой хүтэлбэри техническа албануудые нэргээгэдэ, шанаржуулгын фабрикийн үндэглэлүүдые болбосоруулаһанай, газарай гүн соохи хэбтэшнүүдые ашаглаһанай үндэһөөр вольфраммай концентрат үйлэдбэрлэхэ замуудые бэдэржэ эхилэнхэй. Энэ бэдэрэлгэдэнь эрдэм шэнжэлгын, проектнэ хэдэн институтууд хабаадуулагдаа.

оролдохо хэрэгтэй. Энээнэй ашаар үлүү гаргашанууд хэгдэхгүй бшуу.

Эрээдүйн бюджет олзо оршын болон гаргашын статистикуудаар түгэс тодорхойлогдонхой байха ёһотой гэжэ М.И.Семенов һанамжална. Арадай Хуралда, республикын Правительствата бюджетэй политикие тодорхойлодог эмхи бүридэлнүүдэй бүлэг хүдэлмэрилэгшэд мүнөө үедэ Санкт-Петербург ошонхой. Тэндэ тодорхой бюджет зохёохо баталан абаха талаар дүй дүршэл бии гэлэн мэдээлнүүд ороһон байна. Тэндэһээ бусахадаа, тус бүлэг республиканска тухай семинар эмхидхэжэ, бюджет зохёохо болон баталан абаха шэнэ технологи тухай дэлгэрэнгыгээр хөөржэ үгэхэ. Тус семинарые Закаменск хотодо үнгэргэхэ гэжэ шийдхэгдэнхэй.

гэжэ Хуртага хууриной захиргаанай толгойлогшо А.М.Дамбаева мэдүүлэ.

«Джидинский вольфрам» АО-гой директор А.И.Жаркой предприятиа өөһэдэнь хүсөөр мүнгөөр хангаха талаар ябуулдаг хүдэлмэри тухай хөөрөө. Район дотор үйлэдбэрлэгдэнхэн продукция худалдаха түб байгуулаха хэрэгтэй гэлэн һонирхолтой дурадхал оруулаа. Һүүлшын һарануудай туршад «Закаменсклес» АО-до хүдэлмэришэдэй тоо 25 хүнөөр олошороо гэжэ тэрэнэй директор М.А.Полотов мэдээсээ, продукцияа гадаадын дэлгүүртэ бүри ехээр худалдаха тухай дурадхаа. Энэ талаар республикын засаг, «өөрын» депутат М.И.Семенов туһалха бээ гэжэ тэрэ найдана.

ной эхиндэ хүгжэлтэ ба һэлбэн шэнэдхэлгын Федеральна программануудай буряадай дирекцин шугамаар горитойхон урьһаламжуууд үгтэһон байна. Мүнөө тэдэниие бусааха саг шахажа эрэнхэй... Гурбадахи зорилгонь гэбэл, шухала болоһон хэдэ хэдэн асуудалнуудые шийдхэхэ талаар туһаламжа үзүүлхые оролдохо, ажалла коллективүүдтэй, фермернүүдтэй, социальна халбаринн хүдэлмэрилэгшэдтэй, пенсионернүүдтэй уулзаха...

Захааминда хүдөөгэй экономикые элүүржүүлэхэ талаар зүб хараа шэглэл абтанан байгаа гэжэ тэрэ хэдэн дахин сэдхэлээ ханан тэмдэглээ һэн. Энэ хараа шэглэлэй зүб байһаниие үнгэрһон жэлнүүд гэршэлбэшье, реформонуудай замаар урагшаа дабшаха хэрэгтэй. Тийхын тула арга боломжонууд бии гэжэ М.И.Семенов тоолоно. Жэ-шээнь, байгша ондо хүдөөдэ залуу бүлэгнүүдые нуурижуулаха талаар холын хараатай хүдэлмэри эхилэгдэнхэй. Энэ зорилгоор залуушуудга гэр байра, малай байрануудые бариха, урьһаламжа үгэхэ, техникэ худалдан абаха талаар туһаламжа үзүүлэгдэнэ.

Эдэ болон саашадааше бэлүүлэгдэхэ бүхы хүдэлмэринүүдые мүнгөөр хангаха арга замууд шэнжэлэгдэжэ, амжалтагайгаар бэлүүлэгдэнэ гэжэ найдана. Тиймэһээ Эдын комбинат саашанхи үедэ хүгжэхэ аргатай.

Закаменск хотын пивын завод, оёдолгой «Зарянка» фабрикий филиал мүн лэ хүгжэлтын муу бэшэ арга боломжонуудтай. Эдэ предприятинууд хүгжэлтын болон һэлбэн шэнэдхэлгын федеральна программануудһаа инвестицинуудые абагшадтай тоодо оронхой. Гэбэшье, тэрэ пивын заводой абтанан урьһаламжяа бусааха болзорые жэлээр хойшоуулаха гуйлта оруулажа байһаниие һанлаа зобооно. Юуцдэб гэхэдэ, тус предприяти гүрэнэй зөөриие бусааха шадалгүй гэжэ суурхаха бшуу.

Закаменск хотын пивын завод, оёдолгой «Зарянка» фабрикий филиал мүн лэ хүгжэлтын муу бэшэ арга боломжонуудтай. Эдэ предприятинууд хүгжэлтын болон һэлбэн шэнэдхэлгын федеральна программануудһаа инвестицинуудые абагшадтай тоодо оронхой. Гэбэшье, тэрэ пивын заводой абтанан урьһаламжяа бусааха болзорые жэлээр хойшоуулаха гуйлта оруулажа байһаниие һанлаа зобооно. Юуцдэб гэхэдэ, тус предприяти гүрэнэй зөөриие бусааха шадалгүй гэжэ суурхаха бшуу.

Районной эдэбхитгэдэй сутлаан дээрэ республиканска эмхинүүд тушаа шүүмжэлэл мүн лэ хэгдээ. Илангаяа социальна асуудалнуудые шийдхэлгын талаар. Эдэ асуудалнууд илангаяа Закаменск хотодо нулаар шийдхэгдэнэ гэжэ зарим үгэ хэлэгшэд тодорхойлоо. Жэ-шээнь, тэдэни хэлэһээр, хүүгэдэй түлбэринүүдые, пенсионүүдые түлэлгын талаар гээгдэл хороногүй, түрэлхидэйнгөө мүнгөөр дуталданан ушарһаа хургуулида ябадаггүй хүүгэдэй тоо олошорно. Тиймэһээ эдэ асуудалнуудые шууд шийдхэхэ эриатэ үгэ хэлэгшэд табяа.

М.И.Семенов болон тэрэниие үдэшлэһэн республикын хүн зоние социальна талаар хамгаалгын министр С.Г.Ефимов, Арадай Хуралай Социальна политикын талаар комитэдэй түрүүлэгшэ С.Г.Мезенин, хүдөө ажахын болон эдэ хоолой министрэй нэгдэхэ орлогшо М.В.Рютин, промышленностинн, транспортин болон худалдаа наймаанай министрэй орлогшо Ю.А.Крохичев болон хүгжэлтэ, һэлбэн шэнэдхэлгын буряадай дирекцин директорэй орлогшо П.Г.Филатов гэлшэ хэдэн бүлэг боложо, районной бүхы шотаг нууринуудта, предприятинуудта, оазын хэрэг эрхилэлгын бүридэлнүүдтэ, социальна халбаринн объектүүдтэ хүрөө. Районор ябалгын үрэ дүнгүүд ажахын эдэбхитгэдэй сутлаан дээрэ согсологдоо. Хүдөө ажахын болон эдэ хоолой талаар районно управлениин дарга В.В.Аюшевэй туһаламжаар, хүдөө

Промышленна үйлэдбэриие, тон түрүүн Закаменск хотодо, элүүржүүлэхэ талаар зарим тэдэ хүдэлмэри бэлүүлэгдэнэ. Олон арбаад жэлэй туршад хотын ажабайдалда шухалын шухала үүргэ дүүргэһэн Эдын комбинатай ажал ябуулгяа зогсоһоной һүүлээр гэр байрын-коммунальна ажахые, социальна халбаринн хүгжөөлгын талаар бэрхшээлнүүд шууд бии боложо, энэ хотын ажабайдал хараа байса мууджа эхилээд, буруушаалгын үнлэ ябуулганууд эндэ хоодо үнгэргэгдээг болоо.

Комбинадай, Закаменскын бүхы хүн зоний бэрхшээлтэ асуудалнуудые яагаад шийдхэхэ ёһотойб? Энэ асуудал тэндэ ажаһуугшадые, районной, республикын хүтэлбэрлэгшэдые хэдэн жэлэй туршад зобооно. Комбинадай хүтэлбэрлэгшөөр удаан хүдэлхэн М.И.Семенов

Эрэхэ жэлэй республиканска бюджетые урда жэлнүүдэйндэ адли 49-50 процент хүрэтэр олзо оршын дутагдайтайгаар абажа болохогүй гэжэ Арадай Хурал тоолоно. Тиймэһээ ерэхэ жэлэй бюджетые үгтэһэн мүнгэнэй хэмжээнтэй зохиодуулан, Арадай Хуралай декабрь һарын сесси дээрэ баталан абахые

Хэдэн һарын урда тээ Закаменск хотодо юугээшье хэжээ ойлгохоёо болёод, тон ехээр мэгдэжэ, тэбдэжэ байһан һаа, мүнөө эндэхэ зон тохёолдоһон бэрхшээлнүүдые усадхын тула хүн бүхэн эршэ зоригшо шангадхажэ, саашанхи алхамуудда шууд хараалан, эдэбхи түгэс ажаллаха уялгатай. Тиймэһээ район, республика дотороо эгээл һайн, найдамтай байдалтай районнуудай тоодо орожо шадаха гэлэн тобиолол республикын хүтэлбэрлэгшэдэй тэрээгүүр ябажа ерэлгэһээ хэмээр байна. Тийхын тула тэндэхэ хүдөө нууринуудга бага бэшэ юумэн хэгдэнхэй.

В.БАДМАЕВ.

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ

По состоянию на 1 января 1998 года численность населения Республики Бурятия составила 1045,6 тыс. человек. С 1992 года численность населения республики начала сокращаться и за шесть лет уменьшилась на 13,8 тыс. человек. Нас становится меньше по той причине, что умирает больше людей, чем рождается, а также жители республики уезжают в другие наиболее благополучные регионы России. Число родившихся уменьшилось с 23,8 тыс. человек в 1987 году, до 11,6 в 1997 году, а уровень рождаемости снизился соответственно с 23,3 человек на 1000 населения до 11,0. Число умерших возросло с 8,2 тыс. человек до 12,1 или с 8,0 человек на 1000 населения до 11,6. Ухудшились и демографические отношения. Уровень брачности (число браков на 1000 населения) снизился с 9,1 в

1987 году до 5,2 в 1997 г. Если в 1987 году на один развод приходилось 3 брака, в 1997 г. - 2, то в январе-июне 1998 г. - 1,4. Рождаемость составила в 1997 году 2,5 человека в расчете на 1000 населения (1987г. - 3,1 человек). В 1997 году из-за разводов родителей около 3 тысяч детей остались без отцов. В республике продолжается рост внебрачных рождений. Если в 1987 году младенцы, родившиеся вне брака, составляли пятую часть всех родившихся, то в 1997 году - более трети. Неблагополучная социально-экономическая обстановка в стране повлияла не только на снижение рождаемости, но и сказалась на росте смертности в трудоспособном возрасте, которая за период 1987-1997 годы возросла на 67 процентов при росте общей смертности на 45 процентов. Смертность мужчин в трудоспособном возрасте в 4 раза

превышает смертность женщин. В структуре причин смерти основную долю составляют умершие от болезней системы кровообращения (46%), несчастных случаев, отравлений и травм (20%) и новообразований (13%). Основные причины смерти в трудоспособном возрасте те же, но на первом месте - умершие от неестественных причин смерти. За последние десять лет от неестественных причин смерти скончалось 22,8 тыс. человек. В 1997 году от несчастных случаев, отравлений и травм погибло 2,5 тыс. человек. Резко возросла смертность от случайных отравлений алкоголем и увеличилась в 1997 году по сравнению с 1987 г. в 8 раз, от убийств в 3,5 и от самоубийств в 2,5 раза. С резким падением рождаемости увеличилась доля лиц пожилого и старых возрастов (60 лет и

старше) до 12 процентов от общей численности населения в 1997 году против 9,5 в 1987 г. Население считается старым, если доля лиц в возрасте 60 лет и старше составляет 12 процентов и более. О демографическом старении свидетельствуют и такие данные: в 1987 году на одного пожилого человека в возрасте 60 лет и старше приходилось 3 детей в возрасте до 15 лет, в 1997 году - уже 2, а по прогнозным оценкам на 2015 год будет приходиться менее одного ребенка. В текущем году демографическая обстановка по-прежнему неблагоприятная. При сохранении такой демографической ситуации численность населения Республики Бурятия по данным прогноза к 2010 году до 999,6 тысяч, т.е. станет меньше 1 миллиона человек. Л.А. РЫЖИК. Госкомстат Республики Бурятия.

МУЗА С БЕРЕГОВ БАЙКАЛА

Что такое интеллигентность? Осведомленность, знания, эрудиция? Нет, это не так! Лишите человека памяти, избавьте его от всех знаний, которыми он обладает, но если он при этом сохранит умение понимать людей иных культур, понимать широкий и разнообразный круг произведений искусства и чужих идей, если он сохранит навыки умственной социальности, сохранит свою восприимчивость к интеллектуальной жизни, - это и будет интеллигентность.

Вот уже 53 года живет и работает среди нас Мария Андреевна Хадаханэ. Истинно интеллигентный человек, связавший свою судьбу с духовной жизнью тувинского народа, с его литературой и культурой. Человек, воспитавший умственной и эстетической восприимчивостью несколько поколений молодежи.

Сеть разумное, доброе, вечное - это крылатое выражение как нельзя лучше определяет ее жизненное кредо. Действительно, приехав с берегов Байкала в Туву совсем еще молодой чернокозой девушкой, Мария Андреевна по сегодняшний день, став уже седовласой Башкы, продолжает «сеть разумное, доброе, вечное» на ниве тувинской культуры. Не ошибусь, если скажу, что имя М.А.Хадаханэ знакомо сегодня не только научной и творческой интеллигенции, но и жителям всей Тувы. Потому что творческая и педагогическая деятельность М.А.Хадаханэ настолько многогранна, что ей приходится общаться с очень широким кругом людей нашей республики.

М.А.Хадаханэ - фольклорист, литературовед, критик, переводчик, педагог, член Союза писателей, заслуженный работник культуры Тувинской АССР. Она автор двух монографий, более 20 сборников, около 70 научных статей, почти 400 газетных публикаций. Более чем за 25 лет работы преподавателем тувинской, русской, зарубежной литературы в КГПИ через ее руки прошли многие представители нынешней сельской и городской интеллигенции республики.

В течение многих лет она является бессменным автором статей в литературных рубриках газеты «Тувинская правда», большим другом библиотекарей и читателей. Поистине она достойна высокого звания Башкы - для писателей и научных работников.

Исходя из рода своей деятельности, хочу более подробно остановиться на одной только грани ее творчества. Как она как Башкы литературоведов и критиков?

Есть учителя непосредственные, такие, с которыми работаешь бок о бок, и есть такие, у которых учишься на расстоянии - кумиры профессии. Мария Андреевна для меня лично является одним из таких наставников.

Удивительным образом судьба свела и повела наши пути по одной стезе, только чуть-чуть отдалив временной дистанцией. Мои учителя русской литературы в школе - Е.И.Дмитриева и М.Н.Борсов, которые оказали решающее влияние

на меня в выборе профессии, оказались, как позже выяснилось, земляками М.А.Хадаханэ, причем, западными бурятами. Известный фольклорист, преподаватель устного народного творчества в Иркутском госуниверситете профессор Н.О.Шаракшинова стала нашей общей любимицей и выпустила нас с филфака ИГУ, только с интервалом в 19 лет. В аспирантуре Института мировой литературы (ИМЛИ) в Москве, в отделе литературы народов СССР, мы также прочувствовали и защитили диссертации с интервалом

где-то в 15 лет Н.Венгров, Г.И.Ломидзе, Н.Н.Воробьева, З.С.Кедрина (научный руководитель М.А.Хадаханэ), С.М.Хитарова являются нашими общими учителями. Мария Андреевна защитила кандидатскую диссертацию по теме «Становление тувинской прозы», которая в 1968 году была опубликована отдельной книгой.

После окончания университета, как и Мария Андреевна, я начинала работать в секторе литературы и фольклора ТНИИЯЛИ (к тому времени она уже

На литературоведах лежит большая и ответственная задача - воспитывать «умственную восприимчивость».
Акад. Д.С.Лихачев.

работала в КГПИ). И по сей день в нашем секторе сохранилось трепетное отношение к предшественникам, которых мы называем «тремья китами», на которых держатся тувинская фольклористика и тувинское литературоведение. Это М.А.Хадаханэ, А.К.Калзан и Л.С.Куулар.

Тексты, пленки, фотографии экспедиций, на которых наши предшественники запечатлены вместе со знаменитыми сказителями и учеными, составляют золотой фонд института, вокруг которого витают институтские легенды. Многочисленные литературоведческие статьи М.А.Хадаханэ в «Учельных записках», ее литературно-критические статьи в журнале «Улуг-Хем», популярные газетные публикации стали для нас наглядным примером в приобретении навыков художественного анализа, в выработке собственного научного и публицистического стиля.

М.А.Хадаханэ написала разделы прозы в очерках тувинской литературы (1964-1975 гг.); перевела и издала совместно с Н.А.Сердобовым, О.К.Саган-оолом несколько сборников тувинских сказок, пословиц и поговорок на русском языке; составила творческие портреты своих современников в книгах «Славные дочери Тувы» (1967 г.), «Люди тувинского театра» (1972). Она - автор интересных очерков о судьбе тувинки Б.Ш.Долчинама, прошедшей путь от настушки до президента, о первом тувинском режиссере С.Л.Оюне, о народном артисте СССР В.Б.Оскан-ооле, о сказительнице С.Бичен. Увлекательны ее путевые заметки, написанные по следам путешествий по Италии (1971 г.), Франции (1973 г.).

Фольклорные тексты, собранные предшественниками в те благодатные времена, стали фундаментом для наших сегодняшних и будущих публикаций и исследований по тувинскому фольклору. В том «Тувинских народных сказок-изсерии-Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока», например, включены также и сказки, записанные нашими предшественниками, в частности, варианты сказок слепой сказительницы Салчак Бичен из Бай-Тайги, с которой в свое время много работала М.А.Хадаханэ.

В начале 1980-х годов, когда мы подключились к работе над 60-томной серией, инициаторами

издания которой стали ученые Бурятии А.Б.Соктоев, В.Ц.Найдаков, М.И.Тулохонов и другие, как оказалось, тоже хорошие знакомые М.А.Хадаханэ. И по сегодняшний день коллеги тепло отзываются о ней, спрашивают о ее здоровье и передают приветия как Музе бурятской культуры на тувинской земле.

Есть у нас еще интересная страница общения с Марией Андреевной по линии Союза писателей,

Юбилей

которая длится много лет в различных формах - на заседаниях семинаров критиков, на писательских совещаниях и съездах, на чествованиях писателей и т.д. На протяжении многих лет она самым непосредственным образом занята во всех мероприятиях СП. Журнал «Улуг-Хем» на русском языке редко выходит без ее участия. Она, безошибочно выявив еще со студенческой скамьи талантливых студентов, бережно лелеет, не стесняет их. Таким образом помогла вырастить четыре поколения писателей Тувы. Взыскательный критик: она всегда терпеливо, до конца участвует в многочасовых съездах писателей, прекрасно понимая все нюансы тувинской речи.

Нас восхищает ее искреннее чувство причастности и заинтересованности ко всему, что касается тувинской литературы. Ее любовь к Туве, к ее людям, к тувинскую литературу свидетельствует о щедрости и бескорыстии ее души, преданности и любви к своей профессии.

Дух интернационализма, сподвижничества, характерный для людей ее поколения и старше, в частности, для таких ярких личностей, как А.А.Пальмбаха, очем она написала в составленной ею книге-воспоминании «А.Пальмбаха - писатель и человек» (1967 г.), с полным правом можно отнести и к ней самой. Перефразируя слова М.Скурапова об А.А.Пальмбахе, то же самое мы можем и о М.А.Хадаханэ: «это человек, который, придя извне, издали, сроднился с ними (с тувинцами - З.С.) настолько, что уже неотделим от них», «она являет собой живое воплощение дружбы народов, тип человека-интернационалиста».

Человеческое обаяние личности М.А.Хадаханэ, на мой взгляд, выражается в сочетании редких качеств ее души - открытость, щедрость и деликатность по отношению к другим людям, скромность, требовательность и незыбчивость по отношению к себе. Поистине черты интеллигентного человека. Несмотря на то, что жизненный путь Марии Андреевны был нелегок - рано потеряла мужа, одна поднимала на ноги троих детей, переживает вместе со всеми своими сверстниками тяготы сегодняшней нелегкой жизни, крушение идеалов и т.д. - она достойно пронесла через всю свою жизнь твердость убеждений и неистребимое стремление к разумному, вечному и доброму.

М.А.Хадаханэ сейчас готовит к изданию третий сборник литературно-критических статей, автобиографическую повесть, сказку. Хочется надеяться, что Союз журналистов, РТ, университет, несмотря на финансовый кризис, возьмут на себя инициативу и объединят свои усилия в благородном деле издания трудов уважаемой всеми Башкы.

З.САМДАН,
кандидат филологических наук.

«БУРЯД ҮНЭН» СОНИНДО, ҮНДЭЭН СОЁПДОШЬЕ БҮГЭДЫН ДЭМЖЭЛГЭ ХЭРЭГТЭЙ!

Дайнай болон ажалай ветеран «Магтаал» ансамблин дуушан Дондог Пурдиевтай журналист Тимофей Нимбуев хоорэлдэбэ.

Үбгэн наһатай хүнүүдэй «Магтаал» ансамблин бүридэлдэ дуулажа, хатаржа байхада атаархамаар байдаг. Бүри залууһаа дуу, хатарта дуратайгаа мүнөөшье орхёогүй ябаат...

- Би залууһаа дуулажа, хатаржа ябаһан хүн бэшэб. Ажалайнгаа урагшатай байхын түлөө оролдогшо хаабзаб. Гэбэшье тус ансамблин староста байһан миний хүршэ Мария Ильинична Данилова: «Тэнгэридэ ниидэжэ ябаһан шубуудые, тайгын арьяатаниие, уһанайшые амитадыньше һургадаг юм, һурахат», гэжэ байгаада арбан жэлэй саад тээ намайе эндэ асарһан юм. Нориго репетициндэ ашаар хүндэл адли дуулажа һураад, Буряад арадайнгаа үндэһэл соёлые залуу үетэндэ дамжуулаха хэрэгтэ хубитаяа оруулаасаха золтой байһандаа баяртай ябадагби.

- 70-80 хүрээжэ ябаһан таанарта наада харуулахаяа ходо суглархатнай мүнөө сагта тиймэшые хүнгэн хэрэг бэшэ ёһотой. Таңда хүнэй ямар шэвжэ туһалнаб?

- Миинтээр һуугаад ябаха автобусууднай үгы, пенсимпай олоһо нараар гээгдэдэг боложо, нилээд «хүлэй тушагдаа» бэд даа. Ансамбльдэ хабаадахадагнай манай эдэбхи үүсхэл зоригжолнай туһална гээбэл алауу болохогүй.

Гэрэйнгээ дүрбэн углуу хараад һуунхаар, сугларжа, хамтынгаа зорилгые дүүргээд бусахадаа, дуунай далинда абтажа ябагаар ябашахаар болоод байдагбди.

Маннее даган һуража ябаһан арбаад наһатай үхибүүдһээ эхилээд, 70-80 хүрээһэн шотаг шотагай наһатайшуулые олон жэлдэ нэгдүүлжэ, эмхидхэжэ байһан хүтэлбэрилэгшэдөө, Анна Галдановна Балдасвада баяр хүргэжэ дурамни хүрэнэ.

- Мүнөө үедэ ямар юумэ Танай һанаатной зообоноб?

- Бүгдэ зоной ажабайдал. Гансата булта туража үхэхэшыегүй һэн гэлэйбди. Үндэһэн арадаймнай эрдэм соёлохонд байдалда ороод байна. Миний Улаан Армийн зэргэдэ дайлагдажа байхадань, «Буряад үнэн» һонин үдэр бүхэндэ гарадаг, зарим тэды мандашые хүрээдэг байгаа.

Мүнөө 7 хоногтоо нэгэ удаа гарадаг «Засагай мэдээни», «Дүхэриг», «Бизнес-Олоо» гэхэшэлэн хабсаргалтанууд болоод, ажалай амжалта тухай бэшэһея репортаж, мэдээлэлүүдэй үгы шахуу болохоходонь ехэл муу байдаг. Мүнөө «Буряад үнэн» һониндошые, соёлой гуламтануудташые гүрэнэй дэмжэлгэ хэрэгтэй гээд һананаб. Юуб гэхэдэ үндэһэн соёлоо, хэлсээ Араһан, дарлууһан зон арад нэрээс алдаха блуу.

Ветеран

ХЭНЭЙ ХАРМААН ЗУЗАН БЭ?

Октябрийн хубисхалай митингын үедэ

Дайнай, ажалай ветерануудай Республиканска советэй түрүүлэгшэ М-Ж.Ц.Гармаев: - Оронойнгоо социальн-экономическа байдалай, политикын гүнзэги доройтолгодо оронойн хүүлээр абаа болодог мүнхэнэймэй зүгшэ шарай хубилаа. Тийгэжэ пенсия, үхибүүдтэ үгтэдэг мүнхэн саг соогоо бидэндэртээ хүржэ ерэхэс болсо. Энээнхээ гадна гэр - байрын, телефон болон бусад коммунальна түбэришүүдэй үгэ сэл үдэрхөө үдэртэ хубилажа, тэрэхэн зүгшэ шарайгүй болоһон эдэ мүнхэн бидэндэртэй хармаан соо хайхнахаяа болһоноор үншэй. Иймэ хүндэ байдалай тохсолодоод байхада, бидэндэ, республикын ветеранууд үндэр наһатайшуулаа хамгаалха асуудал зүбшэн хэлсэхэс суглаараа гэшшэбди.

Намһаа түрүүлэн элидхэл хэһэн нүхэр Мошкин (Буряад Республикын хүн зоние социальна болон ажалай талаар хамгаалгын министрэй орлогшо) бүхыадуу эндүүгээ нийтын эмхэн хүдэлмэрилэгшэдэй үлүү булуу юумэ хэжэ, эмхидхэжэ байһан бидэндэртэ шэнгэр хэлэб. Энэнь тон буруу. Юундэб гэхэдэ, «Буряад Республикын 1998 оной бюджеттэ «Ветеран» гэхэн Россин Федерациин Хууляар хараалагдаһанай ёһоор, ветерануудга 36 миллионһоо дээш мүнхэн һомологдоһоор хараалагдаһан байгаа гэжэ ойлгоһонди. Һомологдоһон энэ мүнхэн хайшаа ошоо юм гээд хараад үзэе. Динлэнхи ехэ мүнхэн тус министртын, тэдэй мэдэлэй аймагуудай таһагуудай хүтэлбэрилэгшэд (гарай хургануудые тоолоо һаа, хүсэхэй олон) үрэхинэй! Эндэхэ уламжалан аймагуудай захиргаан, социальна таһагуудай хүтэлбэрилэгшэд, һомологдоо

болоһон мүнхэ хуули бусаар өөһдөөл шийдхэдэг болонхой. Эдэ бүгэдэһөө боложо, бюджетээр хараалагдаһан мүнхэн бидэндэртэ, үхибүүдгэ саг соогоо үгтэхэс болиһон байха юм. Ингээд байхада аймагуудай, мүн хотыншые үндэр наһатайшуула, үхибүүд гуйраншалха баатай болоо. Хоёрдохинь гэхэдэ, пенсионерүүд хүнгэлэлтэ абаха ёһотой гэхэбди. Энэнай хаанаб? Хууляар хараалагдаһан эрилтэ, хүнгэлэлтэнүүд хаа хаанагүй буруугаар шийдхэгдэнэ гэхэ байнабди. Эндэ хуули сахидаг эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэд бидэндэртэй эрилтэ, гомдолдо «шэхэ дүни нюдэ балай» болоод һуудаг болоһонинь гайхалтай. Эндэ нэгэ баримта дурдаһуу. Байгша оной октябриин 12-ой үдэр Октябрска райондо ажаһуудаг 71 наһатай, ажалай ветеран нүхэр Доржиева иймэ гомдолтой бэшгэ республикын ветерануудай советтэ эльгээгээ: - Табан үхибүүдэй эхэ, арбан ашанарай төөдэй, дайнай үеш жэлүүдтэ хүдэлжэ, «1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ шэн габыата ажалай түлөө» болон хэдэн медалаар, удаань Ажалай Алдар солын, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденуудаар шагнагдаһан намда ехэ гомдол түрөө. Юуб гэхэдэ, Улаан-Үдэ хотын автотранспортна предприятидэ 25 жэлэй туршдаа жолоошоһоор хүдэлһэн, Октябрска райондо ажаһуудаг хадаа город соогуур ябаха эрхтэй бээб? Мүнөө хаана ошохониндаа. Октябриин 12-то түргэн туһаламжа үзүүдэг больницада бээ үзүүлхэ һанаатай автобусто һууба гэшшэб. Автобусто һуухагайм сасуу харгын мүнхэ түлэгтэ гэхэб. Тийхэдэнь үнэмшэлгээс харуулахад: «Таандай

хүнгэлэлтэ болуулагданхай, түлэгтэй!» - гээ «Намда мүнхэн үгы», - гэхэдэһини, эдэб эсын муухай үгөөр хараагаад, түлхижэ гаргахаяа һанахадань: «Гараа хүрөөд үзэгтэ, харюуень абахат!» - гэбэб. Тийн гэхээм, памайе нэгэ үлүү буудалда буулгажархэе. Саашадаа иимэрхүү баримтануудай олошороо һаа, юун болохоб. Өөһдөө мэдэнэ ёһотойт. Тийхэдэ гэр байрын түлбэриин асуудал шийдхэгдэхэ аад, баһал «биди» гэгшэдхэ дулдыдана. Саг соогоо шийдхэгдэхэс болиһон олон тоото эдэ асуудалууд үндэр наһатайшуулаа хүндэлхэс болиһонһоо болоно. Эдэ бүхы асуудалуудаар тусхай Хандалга бэшгэ Буряад Республикын Президент Л.В.Потапов, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семенов, Гүрэнэй Дүүмын депутатууд С.И.Найчукова, С.П.Будажанов гэгшэдтэ хандаһан Хандалга бэшгэ абабабди.

БИДЭНЭРЭЙ ЭРИЛТЭ БЭЛҮҮЛЫТ!

Буряад Республикын Президент Л.В.Потапов, Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.И.Семенов, Россин Федерациин Федералына Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын депутатууд С.И.Найчукова, С.П.Будажанов гэгшэдтэ республикын дайнай, ажалай ветерануудай советэй пленумдэ хабаадагшад иймэ дуралдалтайгаар тааналта хандаха баатай болоһонди. «Байгша оной эхинһээ хойшо республикын бүхы ветерануудай, олон үхибүүдтэй болон бусад хүн зоний ажабайдал үдэрхөө үдэртэ доройтожо эхилэ гэжэ булта мэдэнбди. Зүгөөр эдэ бүгэдэһини болгохын тула юун хэрэгтэй болоһон гэхэдэ, нэн түрүүлэн эдэнэрэй абадаг пенсия саг соонь үгэхын тула оролдохо шухала. Хоёрдохинь, ажаһуугшад байрын түлбэри, эдэ хоолой зүйлнүүдэй үгэ сэл, автотранспорттаар ябадаг хүнгэлэлтэ нэгдэхэ болон бусад «Ветеран» гэхэн Россин Федерациин Хууляар хараалагдаһан эрилтэнүүд дүүргэгдэнгүй.

Үбшэн тахалда ороһон Россин баялигуудые үбэртэлхэл гэжэ оролдодог демокрадуудые хазарлажа, үлэн хоһон бидэндэртэ туһалыг, харалсыг гэхэхэ ондоо юун байха бэлэй. Ойрын сагуудта эдэ бүгэдэ эрилтэемнай хэрэг дээрһинь бэелүүлхын түлөө оролдыт даа гээд хандаһабди.

ГАБЬЯАНЬ МАРТАГДАХАГҮЙ

Дайнай ветеран, инвалид И.И.Пилипенко: - Ягаашьегүй байһан СССР гүрэнине һалгаажэ хаяһан Ельцинэй удамаршад шэнэ засаг тогтооходоо, Коммунист

парти, комсомолые үгы хэжэ, саашадаа хүдэлхэ харгы замыемнай хаанан, хорһон байна. Эндэ Россин коммунистууд 2-3 жэлэй туршдаа ехэ тэмсэл хэжэ, партияа бодхоһон гэшшэ. Харин партиин туһаламша боложо мүнхэжэһэн комсомол аяар долоон жэлэй туршдаа нэргээгдэнгүй, юугээшье хэхээс

Орондотор эхилһэн түрүүшын табан жэлэй барилганууд дээрэ эсэхэ сусахые мэдэнгүй ажаллажа гараһан Ленинскэ комсомол 1928 ондо Улаан Тугай, 1931 ондо Ажалай Улаан Тугай орденуудаар шагнагдажа, Эхэ оронойнгоо бүхы комсомол, залушуулай дунда баяр, омогорхолдо хүртөө һэн. Тийхэдээл комсомол залуу наһанмай холые зорһон юумэл даа! Удаадахи жэлнүүдтэнь гэхэдэ - дайнай дүүрээд байхада, шунахайрһан фашист эзэмдэгшэдые һамна бута сохилсожо, дайшалхы габьяа харууланайнгаа түлөө Ленинэй орденуор шагнагдаа юм. Харин дайнай жэлнүүдтэ үнэһэн тоборог болоһон арадайнгаа ажахы, барилгануудые нэргээн бодхоолсоһон ажалыне Ленинэй хоёрдохой орденуор тэмдэглэгдэн юм. Пүүлээрнь арадай ажахын бүхэсоюзна барилганууд дээрэ шэн габьяа харуулжа, урдаа табигдан даабари, түсэбөө хэдэн һараар урид дүүргэжэ, шухала удаха шанартай барилгануудые бодхоолсоһонойнгоо түлөө Ленинэй гурбадахи, 1968 ондо Октябриин Революциин орденууд барюулагдажа, Ленинскэ комсомолой Улаан Тугта зүүлгэгдэ бэлэй. Эндэ комсомол хэды орденотой юм гэхэн асуудал юундэ табяабиг гэхэдэ, мүнөөнэй залуу үетэн тэрэ холын хүндэ хүшэр сагуудта

ойлгохоёо болёод ябана. Гансал мүнөө жэлдэ мүнхэлһөөр 80 жэлэйнгээ ойн баярай үдэрые олон хүн зоний, илангаяа ветерануудай үүсхэлтэ ажал хүдэлмэри ябууланһан ашаар тэмдэглэбэ ха юмбиди. Үндэр наһатайшуулай мэдэхээр, урдандаа комсомол хүбүүд, басагад хаанашье ябахандаа, үндэр үрэ дүн харуулжа, залуу үетэнөө дахуулан, оронойнгоо ехэ барилгануудта хабаадалсадаг байһан ха юм. Тийн граждан, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнуудта эрэлхэг зориг, баатар габьяа харуулжа, СССР гүрэнөө дэлхэй дээрэ суурхуулан гэшшэ.

комсомол хаана, хэзээ ямар аша габьяагай түлөө оронойнгоо түрүүшын хайра шагналнуудта хүртэһэн тухайнь мэдэжэ ябаһан гэжэ һанаһандаа хэлэхэ баатай болоһон. Аяар 80 жэлэй саана комсомол ябаһан бидэнэр, үнгэрһэн үе соо үзэхые үзөө, харахые хараһан хадаа, залуушуулнай комсомолой хүдэлмэридэ, аха заха бидэнэр-тэл адли, эдэбхи ехэтэйгээр хабаадалсажа эхилыт даа гэжэ хүсэхэ, найдаха байнабди. Совет арадай, тэрэ тоодо комсомолой түрүүшын отрядуудай гаргаһан габьяата үүсхэл ехэтэй ажал, хэрэгүүд мартагдаха ёһогүй!

Фото-зурагууд гээрэ: И.И.Пилипенко; Советскэ районой ветерануудта шан бэлэгүүд барюулагдаба.

«ТУҢАЛХА АРГАГҮЙБДИ»

Советскэ районой ветерануудай советэй түрүүлэгшэ А.А.Болдонов: Районой захиргаанай хүтэлбэрилэгшэд, хүн зоние социальна болон ажалай талаар хамгаалха таһагтай суг хамна манай ветерануудай совет бүхы хэмжээ ябуулгануудта эмхидхэжэ байдаг гэшшэбди. Байгша оной зун болоһон үерэй һүүлээр районой аяар 1070 гэр байра уһанда орожо, ехэ гай асарай һэн. Тусхай комиссиин элирүүлһэнэй ёһоор 200 гэр байрануудта заһабарилга хэрэгтэй гэжэ тодорюулагдаа. Хоёрдохоор болбол, районой коммунальна ажаһуудалай хүдэлмэри гээрэ тогтожо хэлэхэ хэрэгтэй. Районой бюджетэй 70

процент шахуу мүнхэн тус таһагтай олон тоото хүдэлмэрилэгшэдэй салин хүлһэндэ түлэгдэнэ. Хүн зоний эрилтэ дүүргэхэ уялгатай эдэнэр үбгэжөөлнүүдэй хандахада, өөдөрхүү зан гаргана. Жэшэнь, Свобода үйлсэдэ ажаһуудаг дайнай ветеран, гансаараа байдаг инвалид Т.И.Божайкин шигэжэ хөөрһэн: - Хэдэн һарын туршдаа уһа халаадаг титан эбдэржэ, бээсэ, хубсаһа хуһараа угааха аргагүй болодоо. Энэ асуудалаар гэр байрын управленидэ хандахада, тархяашые үргэхэ хүн үгы. Тус управлениин инженертэй телефоноор хөөрлэгэхэдэ, титан заһабарилха гү, али

шэнэ титан үгэхэ аргагүйбди гэжэ харюусаа. Тийхэдэнь коммунальна ажаһуудалай ажахын гүрэнэй комитетэй түрүүлэгшэ Б.А.Думитова хандахада, тиймэ титан бии гэжэ харюусаа һэн. Эдэ бүгэдэ тухай хэлэхэдэ, гэр-байрын асуудалаар харюусаха ёһотой эдэнэрэй һанаа амар һуудагынь гайхалтай. Эдэ бүгэдэһөө гадна автотранспорттаар ябаха асуудал булһанда мэдэжэ болонхой бээ. Район дотор үндэр наһатай болоһон үбгэдэ, хүгшэдэй абаха пенциин мүнхөөр эдэ хоолой хоёр магазин нээгдэнхэй. Тийхэдэ зайн гал хэрэглэхэнэй, гэр-байрын түлбэриин түлөө баһал алтаха пенциһээ дарагдахаар хараалагдаһан байна. Энэнь пенсионерүүдтэ аргагүй таарамжатай хэмжээ ябуулгануудай нэгэн болоно.

Элбэг Манзаровай зураг.

Тус хуудана Бадма ЦЫРЕМПИЛОВ бэлдэбэ.

Хушуун-Үзүүрэй нургуулийн 55 жэлэй ойдо

БЭЛИГТЭЙШҮҮЛЭЙ ЭХИН ҮЛГЫ

Уни урда сагнаа нааша уужам баян Түгнэ гэжэ алдаршаан зуугаад гаран модо утатай, хорёод модо үргэнтэй сэлгес сагаан тала иэмжынэ. Манай анха урдаһаа хойшо нэршэһэн Бар гэхэ гү, али Хушуун-Үзүүр нотаг Түгнын хойморто оршодог.

Манай нотагай арадай пост Г.Г.Чимитов иигэжэ «Түгнэ» гэжэ үгын гараһан тухай домог болгон хөөрэдэг: «Урдань монгол ба буряад угсаатанай хоорондо хилэ гэжэ байгаагүй. Хизааргүй тала дайдамнай, ой тайгамнай элдэб янзын баялигаар баян байгаа. «Монголой тобшо нюуса» соо иигэжэ хэлэгдэнэ: Чингис хаанай ехэ хүбүүн Зэбэ буряад угсаатанай байрлажа байһан газар дайда эзэмдэхээ хүсэхэдэнь, буряадууд энээндэнь эсэргүүсэнгүй, нэгэ угаа ханажа, хайнаар, хүндын ёһоор угтаһан байна. Тиихэдэнь, хүндэлһыень ойлгожо, Зэбэ манай элинсэг хулинсагуудта оорынгоо олон газараар суурхуулан туг барихадаа, иигэжэ хэлэһэн байгаа: «Туг үгэнэ, туг үгэнэ!» Энээнһээ хойшо манай байрлажа, нотагжажа байһан газар дайдамнай Түгнэ гэжэ алдаршаан юм.

Түгнын арад зон Хорин 11 эсэгһээ эхи абажа, мүнөө хүрэтэр, үнэржэжэ, баяжажа, харгана, хүбүүд, батанай, сагаан, хурай, шарайд, хальбан, эрид болон тарадаг.

Манай Түгнын эхин Сагаан Шулуутайһаа эхилээд лэ Суулгын талаар дүүрэдэг. Бар нотагнай үниндоо табан ондоо таһаржа, хада уулын хүнды хаягаар, талын талмайгаар өвһэд өвһэдһынхээрэ хуудаг һэн ха. Барай баруун хүндыдэ арба гаран үрхэтэ айл, зүүн хүндыдэ баһа нэгэ арба гаран үрхэтэ айл, Мангажын хотон, Барай-Адаг, Хушуун-Үзүүр гэхэ мэтэдэ хэдэ хэдэн үрхэтэ айл тааруу хууһан юм.

Барай баруун хүнды зүүн хүнды хоёрой хоорондо оршодог Улаан хада сэхэ хойноһоо урагшаа хушууржа ороһон хүтэлһоо эхи абан, үбэртэнь хууһан айлууды хушуун-үзүүрээрхин гэдэг юм. Анханай Бар нотагайхид хорёод онуудта Хушуун-Үзүүр нотагта хамтаржа, нэгэ ехэ тосхон болоһон түүхэтэй.

1920-ёод оной үедэ манай нотагаархин ямар ажабайдалтай, соёл болбосоролтой байгаа? Ушоол хуушан янзаараа, хүн зон хүлгөөтэй, ушар удхаяа мэдэхэ, ойлгохо хүнүүд хомор, сэхьнь хэлэхэдэ, хэсүүхэн үе саг байгаа. Хүн зоной ажахы ямаршаг байгааб гэбэл, мал адууһан, таряан ажал гээд лэ гол шухалань байһан юм.

Убэр-Хёлгодо Тоодхотын

хургуули гэжэ байһан юм. Теэд тэндэмнай гансал шадалтай баян хүнэй үхибүүд хурахаһаа бэшэ, юрын хүнэй үхибүүдтэ зоори зоошын дутуу дээрэһээ хураха аргагүй һэн. Мүн тэрэ сагта эндэ тэндэ хубинн багшанар бага сага ном бэшэг заадаг байгаа...

1923 ондо дээдын тогтоолоор, Буряад республикын тогтоһоной хүүлээр тусхай этигэмжэтэ ниурипуудыс хүдөө нотагуудта эльгээжэ, совет хүн бүхэн ном бэшэг шудалха ёһотой, эрдэмгүй хүн байха ёһогүй гэхэн заабаряар «Үзэг бэшэг мэдэхэгүй ябадал усадхаха тусгаар хэмжээнүүд абтажа, тосхон бүхэндэ ехэ наһатанай хургуули тогтоогдоо болэй. Багаханшые үзэг бэшэг мэдэхэтэй, танихатай хүниие оложо, монгол ба ород хэлэн дээрэ ном заажа захалаа һэн.

Тэрэ үедэ ехэ наһатанай багшанар Цыбан Эрдынесев, Чимит Шагжитаров, Замбал Намсараев, тиихэдэ хуушанай яһалаһан багшын мэргэжэлтэй Даша багша, Цырен багша гэгшэд ехэ ажал хээ һэн гэдэг.

1942 ондо Хушуун-Үзүүртэ Барай-эхин хургуули нээгдэһэн юм. Энэ хургуулиие даагшаар, мүнөө ветеран-багша, арадай гэгээрэлэй отличник М.А.Бакланова байһан юм. 1946 онһоо эхилээд наһанайнгаа амаралтада гаратараа хургуулиин директорээр арадай гэгээрэлэй отличник Ш.Э.Эрдынесев хүтэлбэриһэн байна. Ш.Э. Эрдынесевэй бэшэһэн тэмдэглэл соо харахада, хургуули 1947 он болотор өөрын ёһотой хургуулиин гэр байрагүй байгаа. «Улаан Туяа», «Шэнэ байдал» колхозуудай хүсөөр тэрэ сагай 10 мянган түхэригөөр нэгэ томо хургуули болгохо гэжэ гэр худалдажа абан түүхэтэй.

1948 ондо Мухар-Шэбэрэй райОНО 5 мянган түхэригөөр үшөө нэгэ гэр абажа үгэһэн байна. Тэрэ сагнаа хойшо манай хургуули нэгэ байртай болоһон болэй. Энэ Барай эхин хургуулида бэрхэ мэргэжэлтэд хураһан байна. Эдэ хэд бэ гэхэдэ, Д.Ц.Будаев - Россин габыята барилгашан, Бурят-агропромпроектин институтдай директор, мүнөө Мухар-Шэбэрэй районий ветерануудай түрүүлэгшэ, В.В. Цыдыпов, С.Ш.Нимасва - эрдэмэй доктор ба кандидат, Н.Г.Цырендашев - республикын габыята агроном, мүнөө «Знамя Ленина» ОПХ-гай түрүүлэгшэ, З.Н.Ц. Бадмаева, З.Д.Мижитова, Э.Ш.Жамбалова - Буряад Республикын габыята багшанар, Н.Д.Бадмаева - Буряад Республикын габыята врач, Б.Ш.Эрдынесев - Россин Уран зохёолтодой холбоһоной гэшүүн, драматург, республикын Гүрэнэй шангай лауреат, Буряад Республикын габыята

хүдэлмэрилэгшэ, А.Ц. Цыбикмитов, С.Д.Дагбасва, В.Д. Нагмитов, Д.Ц. Цыбикова, Д.Г.Иванов, Р.Д. Реторова - мэдээжэ хойношод, С.Д.Очилов - Буряад Республикын соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ.

1957 ондо партиин райкомой уряалаар Ц.Д.Семёнов «Үнэн» колхозой түрүүлэгшээр хүдэлжэ эхилһэн байна. Ц.Д. Семёновой хүсэл оролдоогоор, туһаламжаар 1959 ондо эхин хургуулиин шэнэ байшан нээгдэһэн юм. 1964 ондо дуңда хургуулиин байшан, 1968 ондо ингериадай байшан, 1970 ондо 2 дабхар, хирпиисээр баригдаһан шэнэ хургуули баригдаһан байна. Түрэл нотаг соогоо соёл болбосоролой хүгжэхин түлөө оролдоһонийн ашада Ц.Д.С. Семёновто арадай гэгээрэлэй отличнигай нэрэ зэргэ үгтэһэн байна.

Нотаг соогоо эдэ олон шэнэ байшангууды барихан дархашуулые нэрлэбэл, Д.Н.Нагмитов, С.Ч.Чимитов, Д.С.Сагаев, Б.Б.Манибадаров, Б.Д.Дашиев, А.А.Стулев гэгшэд болоно.

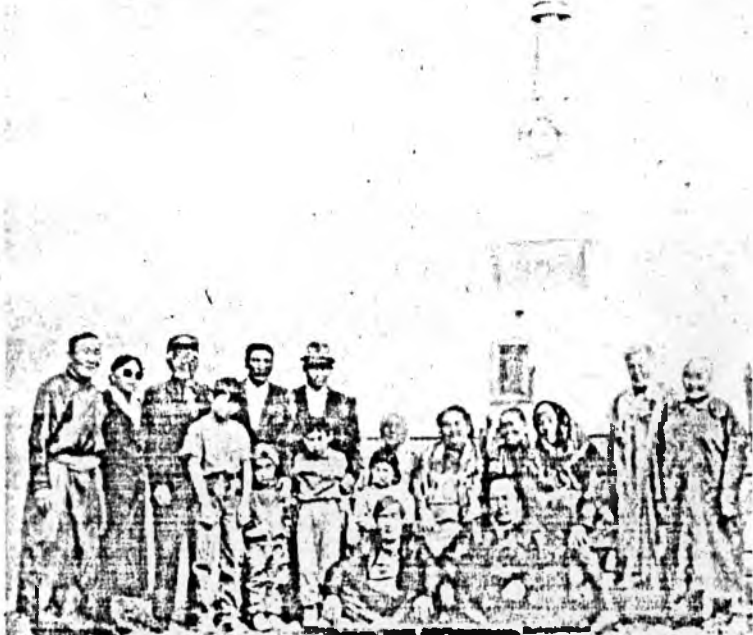
Олон жэлэй турша соо хургуулиин директорэй хуралсалай талаар орлогшоор географинн багша Б.Н.Ц. Цыренов хүдэлһэн байна. Б.Н.Ц.Цыреновэй ударидалга доро түрэл хургуулидамнай хизаар ороноо шэнэжэлгын музей нээгдэһэн юм. Аша туһыень гүрэмнай үндэр дээрэ сэгнэжэ, Б.Н.Ц. Цыреновтэ Ажалай Улаан Тугай орден барюулаа һэн.

Удаан олон жэлүүд соо физикын багшаар дайнай ба ажалай ветеран, Буряад Республикын габыята багша Б.Д.Дашинамжилов хүдэлһэн юм.

Гуша гаран жэлэд таһалгаряагүй багшаалжа, хэдэ олон шабинарые эрдэмэй дээжэдэ хургаһан, хэшээлүүдтэ одоол зохёохы ёһоор хандажа, багшын бэлэн бэшэ ажалые амжалтаар шэмгэлэһэн манай ветеранууд-багшанар тухай тэмдэглэхээр. Тэдэ хэд бэ гэхэдэ, Ц.Б.Цыбикова, М.А.Бакланова, Б.Б.Бальжирова, Б.Н.Дашинамжилов, М.Ч.Чимитова, Л.П.Чимитова, Р.Ц.Д.Бармитова, В.Г.Гомбоева, Б.Ш.Цыдылцыренова, Д.Ц.Д.Цырендондокова, Д.Г.Гурожанова, А.Н.Мосорова, Д.Н.Д.Дабеев гэгшэд болоно.

АША БУЯНТАЙ ҺАЙНДЭРНҮҮД ОЙН БАЯРНҮҮД

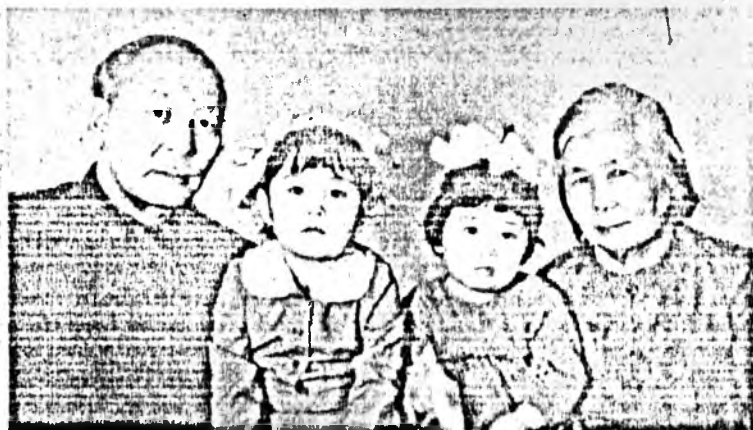
Манай хургуулиин вы-пукнигууд районийнгоо 12 хургуулинуудта эрхимээр хүдэлжэ байдаг. Жэл бүхэндэ хургуулидамнай элдэб янзын һайндэрнүүд үнгэргэгдэжэ

Хушуун-Үзүүрэй субаргын дэргэдэ нотагай хүндэтэй зон, ветеранууд сугларанхай

Ветеранууд-багшанар залуу үетэнтээ, шабинартаяа

Хургуулиин директор байһан Ширап Эрдынеевич Эрдынеев, багша Мария Артемьевна Бакланова гэгшэд Баярма, Инесса ашанартаяа (1978 он)

Хушуун-Үзүүрэй багшанарай комплексын коллектив

ПАНОРАМА

Уран шүлэгэй долгин дээрэ

НАМАРАЙ УГЛӨӨГҮҮР

Тоонго шотагайм талада Тооһорон намарнай ербэ. Талха таряа элбэгээр Таряшад баяртай хуряба. Углөөгүүр агаар хүйтэрнэ. Үүлэн тэнгэригдэ һубарина. Набшаһад шэмээгүйхэнөөр Аргаахан газарта унана.

БАЛЬБУРОВА Туяна, 5-дахн классай хурагша.

АЖАЛША НАМАР

Ажалша намар алтараад, Алхална Түгшым талаар, Алтан таряан халюураад, Арад зошнем байсуулаа.

Намарай эдэи элбэгжээд, Наартай хүүгэд суглуулаа. Амтагай намар эдэишээд, Абам намдаа асараа.

ЦЫДЫПОВА Марина, 5-дахн классай хурагша.

МИНИЙ НИЮТАГ

Дуулим хонгор шотагтаа Дуугаа дуулан хатарнам, Сэнгүү найхан шотагтаа Сэдхэл зүрхөөрөө сэнгэнэм. Зун болоходо шотагтам, Зугаа наада дэлгэрнэ. Зунай шанга парацида Зүрхэм ехээр хүлгэнэ.

АЯ-ГАНГА

Хада дайдаар ябахадан, Ая ганга дуудана, Хонгор найхан талаарни Хоншуухан үнэрөөр анхилана.

ЗАМБАЛОВА Зоригма, 7-дохн классай хурагша.

УБЭЛ

Сарюун үбэлнай ержэ, Сагаан дэгэлээр газарнай хушагдаба.

Сухалтай һаххин эшхэрэн, Саһаар намай шэдэнэ.

Сагаан үбгэн ержэ, Саһаар талаяа гоёобо, Саһан хүүхэниие хэжэ, Саһаар хүүгэд наадаба.

ГЕНИНОВА Сурана, 7-дохн классай хурагша.

ШЭНЭ ЖЭЛ

Шэнэ жэлнай ержэ, Жабар үбгэн айлаһалба. Гоё ёлко асарба.

Үхибүүд ехээр баярлажа, Элдэб янзын наадануудаар Ёлкоо гоёобо, яларуулба.

ЦЫРЕНОВА Оюна, 7-дохн классай хурагша.

АЛТАН НАМАР

Алтан намар ержэ, Шара набшаһад унаба. Шубууд дуугаа дуулажа, Дулаан ороноо нийдэбэ. Талада таринап таряагаа Таряшад баяртай суглуулба. Эхэ оройнойгоо амбаарые Элбэгээр халаян дүүргэбэ.

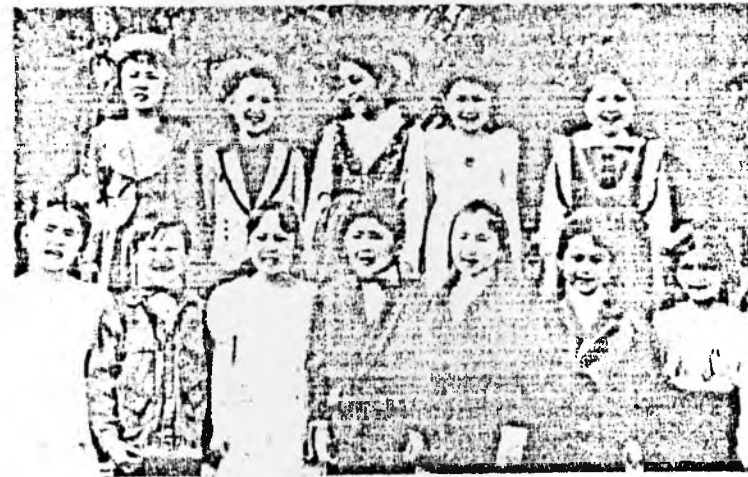
ДЫМБРЫЛОВА Жения, 7-дохн классай хурагша.

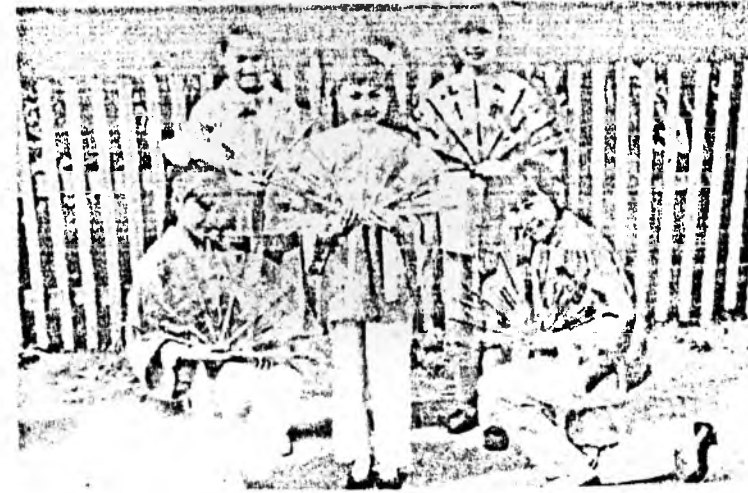
Хушуун-Үзүүрые магтан суурхулдаг поэт Гунгаа Гомбоевич Чимитов Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлгшын орлогшо, журналист Виктор Вавилович Измайлов хоёр поэт, журналист Зэгбэ Гомбожабайн Дурасхалай самбарай дэргэдэ

Ород хэлэнэй болон литературын багша Зинаида Нима-Цыреновна Бадмаева залуу нүхэд багшанартаяа

Эдиршүүлэй хоорой хоолой хонгёо даа

Хитад хатар басагад гүйсэдхэнэ

директорээр амжалтатайгаар Ж.Г. Цыдыпов хүдэлжэ байна. Элдэб ажал урагшатайгаар эмхидхэжэ, арад зондоо хүндэтэй, ажалдаа амжалтагай, зошине хүтэлбэриэлжэ шадаха байһанаа харуудат.

1996 оной февраль һараһаа хойшо манай хургуули шэнэ шэглэлээр «хургуули-саад» гэхэн нэрэ зэргэтэй болоһон байна.

Наһатай болоод байхада, үхибүүн хаһадаа сугтаа наадаһан нүхэд, хургуулида һураһан үетэй, түрэнн шотаг наададаг гэшэ. Мүнөө найхан үнгэрһэн хургуулинигаа ойн баярта багшанар, шабинар, шотагай хубүүд, басагад сугларжа, сэдхэлээ сэнгүүлээ, һур жабхалаһтайгаар тэмдэглээ.

Тинмэбээ түрэл хургуулинигаа багшанарые дурдаха хүсэл байна. Багша боложо хүдэлжэ гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Үхибүүдые хургаха, үзэг ном зааха, үнэн сэдхэлһээ, номгон даруу үгөөр үхибүүдтэ ойлуулха гэшэ багша бүхэнэй уялга.

Мүнөө үедэ манай хургуулида 45 багшанар - хүмүүжүүлэгшэд хүдэлнэ. Тэднэй дунда буряад арадай габьяата хоёр багша, арадай гэгээрэлэй табан отанчик, гурбан багша - методист, дүрбэн ахамад багша. 45 багшанар сооһоо 31-ниинь түрэл хургуулинигаа шабинар болоно.

Багшанарай коллективэй гол зорилго гэхэдэ, оонһэднһоо дүршэл шадабарине үргэдхэхэ, шэнэ аргуудые хэниээл-нүүдтэ хэрэглэхэ, үхибүүдтэ шудалуулаха, хурагшадые буряад арадынгаа ёһо заншалда, элиһсэг хулиһсагайнигаа хургаалда хургаха шухала.

Хургуулинигаа, хүүгэдэй саадай хүмүүжүүлгын хүдэлмэригдэ арадынгаа ёһо заншалнуудта түшгэлэн, һуралсаалай четверть бүхэндэ нэгэ шухала хэмжээ ябуулга үнгэргэнбди.

Жэһээлхэдэ, «Гэр гуамтын һайндэр», «Түрэл арадайм угалзанууд», «Сагаан һарын һайндэр», «Сурхарбаан» гэхэ мэтын үдэһэнүүд заншалта болонхой.

Ингэжэ хараад байхада, үшөөшье олон һонирхолтой хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг, үшөөшье олон һонин уулзалгануудые, һайндэр-нүүдые үнгэргэжэ түсэбүүд бии. Эхэ орондоо, түрэл шотагтаа патриот ёһоор хүмүүжүүлэхэ зорилготой Хушуун-Үзүүрэй хүдөөгэй багшанарай комплексын ажалһад түрэл хургуулиниа Россиян жэлэй эрхим хургуулинуудай тоодо оруулха хүсэлтэйгөөр аша үрлэйгөөр ажаллана.

Бүхы багшанараа, манай хургуули дүүргэгшэдые дэмбэрлэтэ энэ ойгоор амаршалха зуураа ажалдаа амжалтатай, ажабайдалдаа жаргылтай, түрэл шотагтааа ходоодоо холбоотой байхые хүсэе!

Мыдыма ЭРДЫШЕЕВА, директорэй орлогшо.

Буряад Республикын Арадай Хуралай комитетэй түрүүлэгшэ Бато Цырен-Дондокович Семёнов

байдаг. Онсолбол, 1982 он - мэргэн буудагша Ц.Д. Доржиевай 70 наһанай ойн баяр.

1983 он - колхозой түрүүлэгшэ Ц.Д.С.Семеновой 70 наһанай ой.

1983 он - хургуулини директор Ш.Э.Эрдэнесэвэй 70 наһанай ой.

1984 он - Барай эхин хургуулини түрүүлгшэ багша М.А.Баклановагай 70 наһанай ой.

1984 он - арадай поэт Г.Г.Чимитовэй 60 наһанай ой.

1985 он - буряад хэлэнэй багша Б.Ш.Цыдынцареновагай 50 наһанай ой.

1990 он - хизаар шэижэжэ-элин музейн хүтэлбэриэлгшэ Б.Н.Ц.Цыреновэй 70 наһанай ой.

1991 он - ветеран-багша Б.Б.Бальжировагай 70 наһанай ой.

1991 он - ветеран-багша Б.Д.Дашинамжиловай 70 наһанай ой.

1993 он - хургуулини 50 жэлэй ойн баяр.

1994 он - ветеран-багша М.А.Баклановагай 80 наһанай ой.

1994 он - арадай поэт Г.Г.Чимитовэй 70 наһанай ой.

1996 он - Илья Гармасвай бүтэ барилдаагаар республиканы турнир, манай хургуули дүүргэгшын 40 наһанай ойн баяр.

1996 он - республиканска конференци - хүдөө ажахын мэргэжэлтэдэй спартакнада, Ц.Д.С.Семеновой дурасхаалда орлоулагдаһан үдэшэ.

1997 он - ветеран-багшанар З.Н.Ц.Бадмаева 55 наһанай ой, Ц.С.М.Цыденовэй 60 наһанай ойн баярай үдэшэнүүд.

1998 он - ветеран-багша Ц.Б.Цыбиковагай 70 наһанай ойн баяр.

1998 он - ветеран-багша Д.М.Мижитовагай 60 наһанай ойн баяр.

Энэ олон жэлнүүд соо хургуулиниамнай директорээр Ц.Д.Домбоев, А.Н.Дашнев, Д.М.Мижитова, В.Б.Содномова, А.Д.Дугаржапова, Д.Ш.Чирин, З.А.Цыбикмитов гэгшэд үнэнчрэн байна.

Мүнөө манай хургуулини

6
ДО
ГЫ
А.Ц.
ева,В.Д.
икова
орова,
Очиров
соёлой
шэ,
айкомой
«Үнэн»
хүдэлжэ
мёной
уһалам-
гуулини
эн юм.
гуулини
ернадай
дабхар,
н шэнэ
байна.
о соёла
ш түлөө
Ц.Д.С.
гээрэлэй
үгтэлэн
он шэнэ
ан дэр-
Д.Н.Наг-
Д.С.Саян,
Б.Д.Д.
гэгшээ
ша соо
екторэй
логшоор
Б-Н.Ц.
байна.
аридала
идамнай
хэлэлгын
м. Аша
эр дээрэ
реновтэ
й орден
үүд соо
йнай ба
Буряад
а багша
хүдэлэн
жээдэ
жа, хэдэ
ЭРЭМЭЙ
хэшээл-
кы ёһоор
элн бэш
мэглэлэн
агшанар
эдэ хэдэ
М.А.Бак-
ва, Б.Д.Н.
имитова,
Ц.Д.Бар-
Б.Ш.Цы-
Д.Цырен-
жапова,
Д.Дабеев
ТАЙ
ҮҮД
ҮҮД
ин вы-
ингоо 12
рхимээр
бүхэндэ
б янзын
гэгдэжээ

ПРОГРАММА ПЕЛЭГ РАДИОШЕРГЭЭЧИ

30 НОЯБРЯ, ПОНЕДЕЛЬНИК

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Жестокий ангел»
11.15 Взгляд
12.00 Смехопанорама
12.30 Мультфильм
12.50 Домашняя библиотека
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Ставка больше, чем жизнь»
15.30 «Альберт - пятый мушкетер»
16.00 Новости
16.15 «Новые приключения Синд-бада»
16.50 Счастливого случая
17.35 До 16 и старше...
18.00 «Жестокий ангел»
19.00 Новости
19.15 Угадай мелодию
19.45 Здесь и сейчас
20.05 Тема
20.50 «Тени исчезают в полдень»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.45 Большой футбол. Игрант-сильнейшие клубы двух континентов. «Реал» (Испания) - «Васку да Гама» (Бразилия)
00.35 Док. детектив «В случайном промедления - расстрел! Дело 1998 года»
01.05 Новости
01.20 Поэт Влад Сташевский (до 02.05)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 - Дежурная часть
10.35 Программа передач
10.55 Товары почтой
11.00 Санта-Барбара
11.45 Музыка, музыка...
12.00 Вести
12.30 «Петербургские тайны»
15.00 Вести
15.35 «Династия-2. Семья Колби»
16.20 «Богатые и знаменитые»
17.15 Сказочный полдник
Буряатское ТВ
17.30 Мультфильм
18.10 Улгур
18.30 Ансамбль «Фантазия» пос. Турунтаево
18.50 Рек-тайм
19.00 Байгал
19.15 Из цикла «Сокровенные люди»
19.30 Дела деревенские
19.55 Пульс
20.20 Рек-тайм
20.30 Республиканские новости
20.50 Реклама
20.55 Мелодии родного края
Россия
21.00 Вести
21.30 История одного события
21.45 Аншлаг представляет...
22.15 Фильм «Женщина-пероделка из Беверли-Хиллз»
23.55 ПСИ фактор
00.45 Дежурная часть
01.05 Новости

1 ДЕКАБРЯ, ВТОРНИК

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Жестокий ангел»
11.15 Взгляд
12.00 Смехопанорама
12.30 Мультфильм
12.50 Домашняя библиотека
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Ставка больше, чем жизнь»
15.30 «Альберт - пятый мушкетер»
16.00 Новости
16.15 «Новые приключения Синд-бада»
16.50 Счастливого случая
17.35 До 16 и старше...
18.00 «Жестокий ангел»
19.00 Новости
19.15 Угадай мелодию
19.45 Здесь и сейчас
20.05 Тема
20.50 «Тени исчезают в полдень»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.45 Большой футбол. Игрант-сильнейшие клубы двух континентов. «Реал» (Испания) - «Васку да Гама» (Бразилия)
00.35 Док. детектив «В случайном промедления - расстрел! Дело 1998 года»
01.05 Новости
01.20 Поэт Влад Сташевский (до 02.05)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 - Дежурная часть
10.35 Программа передач
10.55 Товары почтой
11.00 Санта-Барбара
11.45 Музыка, музыка...
12.00 Вести
12.30 «Петербургские тайны»
15.00 Вести
15.35 «Династия-2. Семья Колби»
16.20 «Богатые и знаменитые»
17.15 Сказочный полдник
Буряатское ТВ
17.30 Мультфильм
18.10 Улгур
18.30 Ансамбль «Фантазия» пос. Турунтаево
18.50 Рек-тайм
19.00 Байгал
19.15 Из цикла «Сокровенные люди»
19.30 Дела деревенские
19.55 Пульс
20.20 Рек-тайм
20.30 Республиканские новости
20.50 Реклама
20.55 Мелодии родного края
Россия
21.00 Вести
21.30 История одного события
21.45 Аншлаг представляет...
22.15 Фильм «Женщина-пероделка из Беверли-Хиллз»
23.55 ПСИ фактор
00.45 Дежурная часть
01.05 Новости

2 ДЕКАБРЯ, СРЕДА

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Жестокий ангел»
11.15 Тема
12.00 В мире животных
12.35 Мультфильм
12.50 Домашняя библиотека
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Ставка больше, чем жизнь»
15.05 Хоккей. Евролига. «Спартак» (Чехия) - «Металлург» (Магнитогорск)
16.00 Новости
16.15 «Новые приключения Синдбада»
16.45 Зов джунглей
17.10 Детские анекдоты
17.35 До 16 и старше...
18.00 «Жестокий ангел»
19.00 Новости
19.15 Угадай мелодию
19.45 Здесь и сейчас
20.05 Человек и закон
20.45 «Тени исчезают в полдень»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.45 Фильм «Казино»
01.50 Новости (до 02.10)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.35 Программа передач
10.55 Товары почтой
11.00 Санта-Барбара
11.45 Музыка, музыка...
12.00 Вести
12.30 «Петербургские тайны»
13.30 Старая квартира. Год 1979-ый. Ч.1.
14.40 Музыка, музыка...
14.55 Магазин недвижимости
15.00 Вести
15.35 «Династия-2. Семья Колби»
16.20 «Богатые и знаменитые»
17.15 Мультфильмы
Буряатское ТВ
17.30 Из цикла «Сокровенные люди»
17.45 Мунхэ зула
18.05 Акцент
18.20 Традиции Красного Креста
18.30 Действующие лица
18.50 Рек-тайм
19.00 Байгал
19.15 Видеозарисовка
19.20 Худвэгэй ажабайдал
19.40 Пресс-ТВ
19.55 Тоонтоо. Памяти народного артиста России В.Шагжиева
20.20 Рек-тайм
20.30 Республиканские новости
20.50 Реклама
20.55 Мелодии родного края
Россия
21.00 Вести
21.30 История одного события
21.45 Аншлаг представляет...
22.15 Фильм «Женщина-пероделка из Беверли-Хиллз»
23.55 ПСИ фактор
00.45 Дежурная часть
01.05 Новости

3 ДЕКАБРЯ, ЧЕТВЕРГ

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Жестокий ангел»
11.15 Человек и закон
12.00 Клуб путешественников
12.50 Домашняя библиотека
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Ставка больше, чем жизнь»
15.00 Джентльмен-шоу
15.30 Альберт - пятый мушкетер
16.00 Новости
16.15 «Новые приключения Синдбада»
16.50 Классная компания
17.05 Умники и умницы
17.35 До 16 и старше...
18.00 «Жестокий ангел»
19.00 Новости
19.15 Эти забавные животные
19.45 Здесь и сейчас
20.05 Чтобы помнили. Борис Новиков
20.45 «Тени исчезают в полдень»
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.45 Комедия «Паспорт»
00.35 Женские истории. Лариса Долина
01.05 Новости (до 01.25)

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.35 Программа передач
10.55 Товары почтой
11.00 Санта-Барбара
11.45 Музыка, музыка...
12.00 Вести
12.30 «Петербургские тайны»
13.30 Старая квартира. Год 1979-ый. Ч.2.
14.40 Музыка, музыка...
14.55 Магазин недвижимости
15.00 Вести
15.35 «Династия-2. Семья Колби»
16.20 «Богатые и знаменитые»
17.15 Сказочный полдник
Буряатское ТВ
17.30 Мультфильмы
17.45 «Три, четыре...»
18.00 Из цикла «Сокровенные люди»
18.15 Ко дню инвалидов. «Коллекчики надежды»
18.35 Акцент
18.50 Рек-тайм
19.00 Байгал
19.15 Сагай хурдэ. Лингвист Д-Н Доржиев
19.40 В Народном Хурале
20.00 Мир женщины
20.20 Рек-тайм
20.30 Республиканские новости
20.50 Реклама
20.55 Мелодии родного края
Россия
21.00 Вести
21.30 История одного события
21.45 Два роля
22.30 «Грязные танцы»
22.55 Телесериал «Молль Флендерс. Ее радости и горести» (Великобритания)
23.55 Притворщик
00.45 Дежурная часть
01.00 Вести
01.35 Подробности
01.45 Горькая десятка
АРИГ УС
19.00 Мультфильм
19.20 Нон-стоп лист
19.25 3 недели удач
19.30 Дорожный патруль

4 ДЕКАБРЯ, ПЯТНИЦА

ОРТ

7.00 Доброе утро
10.00 Новости
10.15 «Жестокий ангел»
11.20 Мы
12.00 Чтобы помнили
12.40 Смак
13.00 Новости
13.15 Вместе
14.00 «Ставка больше, чем жизнь»
15.20 Женские истории
15.45 Домашняя библиотека
16.00 Новости
16.15 Фильм «Невероятные приключения Синдбада»
17.40 Мультфильм
18.05 «Жестокий ангел»
19.00 Новости
19.15 Джентльмен-шоу
19.45 Играй, гармонь любимая
20.15 Здоровье
20.45 Поле чудес
21.45 Спокойной ночи, малыши!
22.00 Время
22.45 Премьера 1 канала. Фильм «Узел»
00.25 Фильм «Аты-баты шли солдаты»
01.50 Новости

РОССИЯ

8.00 Доброе утро, Россия
10.15 Дежурная часть
10.35 Программа передач
10.55 Товары почтой
11.00 Санта-Барбара
11.45 Музыка, музыка...
12.00 Вести
12.30 «Петербургские тайны»
13.30 Диалог о животных
14.30 Мультфильмы
14.55 Магазин недвижимости
15.00 Вести
15.35 «Династия-2. Семья Колби»
16.20 «Богатые и знаменитые»
17.15 Мультфильмы
17.30 «Первые поцелуи»
Буряатское ТВ
Информационно-музыкальная программа
18.05 Детское время
18.30 Блок оперативных передач
19.00 Байгал
19.15 Легенда Окинского края
19.30 Криминальная хроника
19.45 Город «У»
20.10 От первого лица
20.30 Республиканские новости
20.50 Рек-тайм
20.55 Анонсы
Россия
21.00 Вести
21.30 История одного события
21.50 Музыка, музыка...
22.05 Аншлаг
23.00 К 80-летию А.И.Солженицына. Историко-биографический фильм. «Избранник» 1 и 2 с.
00.45 Дежурная часть
01.00 Вести
01.35 Подробности
01.45 Горькая десятка
АРИГ УС
19.00 Мультфильм
19.20 Нон-стоп лист
19.25 3 недели удач
19.30 Дорожный патруль

5 ДЕКАБРЯ, СУББОТА

ОРТ

9.00 Приключенческий фильм «Женщина в белом» I сер.
10.20 Мультфильм
10.45 Слово пастыря
11.00 Новости
11.15 Непугёвые заметки
11.35 Пока все дома
12.10 Утренняя звезда
13.00 Служу России
13.30 Играй, гармонь любимая
14.00 Крестьянские ведомости
14.30 Все путешествия команды Кусто
15.25 Смехопанорама
16.00 Новости
16.20 Клуб путешественников
17.05 Симфонические тайны
17.35 Дисней-клуб
18.30 Серебряный шар. Чехов и Лика
19.15 Колесо истории
20.05 Ералаш
20.20 Золотая серия Комедия «Трембита»
21.55 Киноафиша
22.00 Время
22.40 Кинороман «Оборотная сторона луночки»
01.35 Футбольное обозрение
02.05 Новости
02.20 «Баг-3». «Спрятанное сокровище» (до 03.20).

РОССИЯ

9.00 М/ф
9.30 Служу Отечеству
10.00 Мультфильм
10.30 Почта РТР
11.00 Доброе утро, страна
11.50 Сто к одному. Телеигра
12.30 Любовь с первого взгляда
13.00 Подиум
13.30 Домашние хлопоты с Натальей Варлей
14.00 Неделя в Санта-Барбаре
Буряатское ТВ
15.00 М/фильм
15.15 Худ. фильм «Кундун»
17.15 Концерт оркестра Гостелерадиокомпания
17.45 Дела деревенские
18.05 «Импакс-центр» представляет
18.10 Примите поздравления
Россия
19.00 Моя семья
20.00 «Избранник» 3с.
21.00 Вести
21.30 Добрый вечер!
22.15 Все это «На-на»
23.40 Фильм «Криминальное чтиво»
Россия
9.00 Ариг Ус - детям: м/ф «Африканская сказка»
9.20 М/сериал «Серебряный конь» 16 с.
9.50 Т/с «Флиппер» 16 с.
10.40 М/сериал «Альф» 16 с.
11.05 Нон-стоп лист
11.10 Путешествия с Нац. Геог. Общ-вом
12.15 Шоу эллы «Пальчики оближешь»
13.35 Нон-стоп лист
19.25 3 недели удач
19.30 СВ-шоу

6 ДЕКАБРЯ, ВОСКРЕСЕНЬЕ

ОРТ

9.00 «Женщина в белом». 2 сер.
10.10 Ералаш
10.30 Дисней-клуб
11.00 Новости
11.15 Непугёвые заметки
11.35 Пока все дома
12.10 Утренняя звезда
13.00 Служу России
13.30 Играй, гармонь любимая
14.00 Крестьянские ведомости
14.30 Все путешествия команды Кусто
15.25 Смехопанорама
16.00 Новости
16.20 Клуб путешественников
17.05 Симфонические тайны
17.35 Дисней-клуб
18.30 Серебряный шар. Чехов и Лика
19.15 Колесо истории
20.05 Ералаш
20.20 Золотая серия Комедия «Трембита»
21.55 Киноафиша
22.00 Время
22.40 Кинороман «Оборотная сторона луночки»
01.35 Футбольное обозрение
02.05 Новости
02.20 «Баг-3». «Спрятанное сокровище» (до 03.20).

РОССИЯ

9.00 М/ф
9.30 Служу Отечеству
10.00 Мультфильм
10.30 Почта РТР
11.00 Доброе утро, страна
11.30 Сам себе режиссер
12.00 Аншлаг
13.00 Русское лото
13.40 Мир книг с Леонидом Куралевым
14.00 Неделя в Санта-Барбаре
15.00 Вести
15.30 Федерация
16.10 Парламентский час
17.10 Закон и порядок
18.00 Диалог о животных
19.00 Док. фильм «Новые сведения о конце света»
20.15 Совершенно секретно
21.00 К-2 представляет
22.00 Зеркало
23.00 Мелодрама «Очень верная жена»
00.15 Дежурная часть
00.40 Киноповесть «Листопад»
АРИГ УС
9.00 Ариг Ус - детям: м/ф «Африканская сказка»
9.20 М/сериал «Серебряный конь» 16 с.
9.50 Т/с «Флиппер» 16 с.
10.40 М/сериал «Альф» 16 с.
11.05 Нон-стоп лист
11.10 Путешествия с Нац. Геог. Общ-вом
12.15 Шоу эллы «Пальчики оближешь»
13.35 Нон-стоп лист
19.25 3 недели удач
19.30 СВ-шоу

үхэр худалдаха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, сангарил хураха, маани сахиха, бэри буулгаха, нүүхэ, шэрдэг бүрихэ, хэрэддэхэ, дайсалдаха, мори худалдаха, худалдажа абаха, үхибүү хүлдэ оруулха, багашуулые гэрхээ ондоо тээшэнэ ябуу уха, тангариг үргэхэ, модо

худалдажа абаха, ажалшание хүлхэлхэ, хүнние эмшэлгэдэ оруулха, уранай зүйл бүтээхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, үхэр худалдажа абаха, худалдаха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр шуһа ханаха, төөнхэхэ, эм найруулха, наһа барагшые хүдөөлхэ, ном номшохо, тэрэниие шагнаха, үрһэ тариха, хадаг табиха, тээрмэ бариха, суглаа зарлаха мэтын

бурханай ном уншаха, ном номшохо, тэрэниие шагнаха, эм найруулха, хулгай дээрмэ дараха, дайсание номгодохо мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэбэшье хубсаһа эсхэхэ, шэмэглэл бүтээхэ, ан гүрөөһэ агнаха, улай гаргаха, ном оршуулха, шуһа ханаха, төөнхэхэ, наһа барагшые хүдөөлхэ, бэри буулгаха, бэлэг үгэхэ, бэлэһэн хүнэй бузарта

наһа утадхалгын ном уншуулаха даллага абаха, үхэр худалдажа абаха, шэнэ гэр бариха, шэнэ газарта түбхинэхэ, эд бараг худалдаха, андалдаа хэхэ, хулгай дээрмэ, ада шүдхэр, наад тодхо, дараха, дайсание номгодохо тангаригаа болуулха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр хүнэй үһэ абажа болохогүй, үбшэн хүрэхэ гэнэ.

Гарагай 2-то шэнын 12 (ноябрин 30). Энэ нарада 11-нэй үдэр байбагүй, забнарлаба.

Сагааншан могой, 2 хара мэнгын, хада уулада нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, лусууд тахиха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, лүн абаха, сангарил хураха, маани сахиха, суглаа зарлаха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, гэр байра бариха, хүнние тушаалда томилһон тухай захиралта тунхаглаха, зарлиг соносхохо, тараг бэрхэхэ, айраг халааха, хараал сараха, тангаригаа болуулха, дайсание номгоруулха, үбшэ аргалха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Харин замда гараха, үхэр, мори худалдаха, шэнэ хубсаһа үндэхэ, хубсаһа эсхэхэ, номнол шагнаха, шэрдэг бүрихэ, шуһа ханаха, төөнхэхэ, гүрэм уншуулха, модо унагааха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, уйлаха, гасалха, тэнгэри тахиха, һүни ябаха, аралжаа наймаа хэхэ, ехэ хэрэг үйлэ эхилхэ мэтые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.

Гарагай 3-да шэнын 13 (декабрин 1).

Хара мори, 1 сагаан мэнгын, модондо нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, бурхан, тэнгэри, лусууд тахиха, дасан (дуган), субарга бариха, номнол хэхэ, даллага абаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, сөөг тариха, наһа барагшын хүүр эрбехэ, эм найруулха, эдэс хубсаһа олохо, худалдаа наймаа хэхэ, үгэсгэ үгэхэ, эдэй тэнгэри тахиха, дайсание болон ада шүдхэр дараха мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Гэхэ зуура

XVII ЖАРНАЙ ШОРОЙ ШАРА БАР ЖЭЛ (1998-1999 ОНУУД)

ҮБЭЛЭЙ ЭХИН ХАРАГШАН ГАХАЙ НАРА

Буряад литэ	12	13	14	15	16	17	18
Европын литэ	30	1	2	3	4	5	6
Гараг Нэрэ Үдэр	Дабба Лара понед.	Мягмар Марс вторник	Лабда Меркури среда	Пүрдэ Юпитер четверг	Баасан Солдон пятница	Бумба Сатурн суббото	Нума Наран воскр.
Үнгэ Үдэр	Сагааншан могой	хара мори	харагшан хонин	хүхэ бичин	хүхэгшэн тахья	улаан нхой	улагшан гахай
Мэнгэ	2 хара	1 сагаан	4 уулын	8 сагаан	7 улаан	6 сагаан	5 шара
Һуудал	уула	моро	хичи	гал	шорхи	түмэр	огторгси

отолхо, хюмһа абаха, хутага бүлюудэхэ мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, зол ушарха.

Гарагай 4-дэ шэнын 14 (декабрин 2).

Харагшан хонин, 9 улаан мэнгын, хиндэ нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, тантрын таринуудые уншаха, хэшэг дуудаха, бүлэдөө даллага абаха, үзэг, зурхай шудалха, буян хэхэ, бэри буулгаха, хурим түрэ хэхэ, городо хэрэг эрхилхэ, наһанай бүтээл бүтээхэ, эд зөөри суглуулаха, галзуу ногтууе, дайсание номгоруулха, харюулга хэхэ, эд хэхэ, юумэ худалдаха,

үйлэнүүдые сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд зөөри арьбажаха, мал үдэхэ.

Гарагай 5-да шэнын 15 (декабрин 3). Дүйсн үдэр.

Хүхэ бишэн, 8 сагаан мэнгын, галда нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, бурхан сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, буянай үйлэ үйлэдэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, бүлынгөө амгалан байдалай түлөө даллага абаха, сан табиха, балин гаргаха, үргэл бариса бариха, обоо тахиха, эм залаха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые бүтээхэ, тэдэниие арамнайлаха, наһа утадхалгын ном уншуулха, андалдаа хэхэ, үзэгтэ бураха,

дүтэлхэ, хүншүү, хөрбоһо гаргаха, тараг бэрхэхэ, айраг халааха, нүүхэ, хутага бүлюудэхэ, мэтын үйлэнүүд хөрюултай. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, амгалан байдалда хайн.

Гарагай 6-да хуушанай 16 (декабрин 4).

Хүхэгшэн тахья, 7 улаан мэнгын, шоройдо нуудалтай үдэр. Бальжиниматай (буян хэшэгтэй), маша хайн үдэр. Бурханда, нарада, Үүрэй Солондо, мүн бусад юртэмсэнүүдтэ мүргэхэ, тэнгэри тахиха, эм найруулха, дасан (дуган), мүргэл шүтээнэй бусад зүйлнүүдые шэнээр бүтээхэ,

Гарагай 7-до хуушанай 17 (декабрин 5).

Улаан похой, 6 сагаан мэнгын, түмэртэ нуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, танри бүтээхэ, бурхан сахюуса, тэнгэри, лусууд тахиха, хэшэг уриха, даллага абаха, бисалгал хэхэ, нүгэлөө наманшалха, модо отолхо, тангаригаа болуулха, агнуури хэхэ, наһа утадхалгын үйлэ бүтээхэ, эд бараг худалдаха, худалдажа абаха, балин шатаха, уранда бураха, гоёлхэ хубсаһа оёхо, шэмэг зүүдхэл бэлдэхэ, бүтээхэ мэтын үйлэнүүдтэ хайн. Тэдэ ном оршуулха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, замда гараха, суглаа зарлаха, үһэс угааха, хүбүүдые сэрэгтэ мордохуулаха, үхибүү хүлдэ оруулха, бага хүүгэдые гэрхээ ондоо тээшэнэ эльгэхэ, бузар бурта гаргаха, хүнние үзэн ядаха мэтын үйлэнүүдые тэбшэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, шэг шарайн үһэ зүһэ муу болохо.

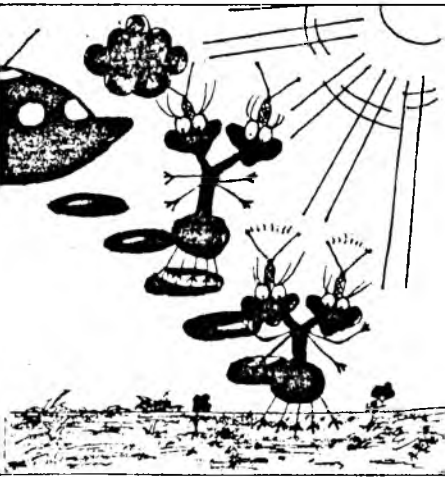
Гарагай 1-дэ хуушанай 18 (декабрин 6).

Улааншан гахай, 5 шара мэнгын, огторгойдо нуудалтай үдэр. Гахай нарада улааншан гахай үдэр тудахадаа, модон хохи, тош муу үдэр гэгдэдэг. Энээнэй удхые һануулбал ниймэ бэри буулгабал, үри биегүй байха; таряа тарибал, оройдоо ургахагүй; мал адууна абабал хэрэг болохогүй; нэрэ сол абабал, хүлһэн танаалдаха; гэр барибал, 100 үдэр соо түймэртэ шатаха гэхэ мэтээр алибаа үйлэдэ муу гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд зөөрини, мал адууһанай гарза болохо.

ПРОСТРАНСТВО И ВРЕМЯ - ПОНЯТИЯ УСЛОВНЫЕ

НЛО НАД ПРИБАЙКАЛЬЕМ

26 декабря 1996 года в 21 час 30 минут со стороны села Зырянск вышел большой, очень яркий, оранжевого цвета «эллипсоид» и совершенно бесшумно, на огромной скорости процессия над шоссе трассой Баргузин-Улан-Удэ и исчез из виду. Данное явление наблюдалось с крыльца заходящие в это время в свой дом жители села Турунтаево Светлана и Владимир Елшин. Они обратили внимание на то, что носовая часть «эллипсоида» имела вид конусообразной острой пещи, обычно использующейся у рыболовов зимой на Байкале. Впереди «острия» виднелся темный, а за ним, в конце, светлый слой воздуха, обтекающий конус. В менее освещенной хвостовой части «эллипсоида» размывался и, как бы, расширялся. Определить размеры и расстояние было трудно из-за неожиданного появления и быстрого пролета объекта. Грубо можно представить это так: оранжевый «эллипсоид» имел длину 45-50 метров, ширину в среднем 20 метров. Расстояние до него было определено приблизительно 1,5 км, высота полета - 0,5 км.

Владимир Владимирович является человеком возмучен на визуальные встречи с неопознанными объектами. В начале ноября 1991 года в 20 часов он увидел большой яркий шар «похожий на полную Луну». Этот «шар» двигался со стороны села Ключево над Турунтаевом в сторону г.Улан-Удэ, зашел за кучевое «облако» и больше не появился.

В те же годы, летом, он видел еще одно поразительное явление. Огромный светлый шар двигался над Турунтаевом со стороны Байкала в северо-восточном

направлении. Очевидцами этого стали многие жители Прибайкалья, Баунтовского района и участка БАМа. Во время пролета на большой высоте от этого «шара» отделились до десятка маленьких ярких шаров и каждый из них раздувался, увеличиваясь до «материнского» размера, и исчезал из виду. Так было несколько раз, пока основной «шар» пролетал над Прибайкальем. Никаких объяснений этим явлениям не имеется, так как наш забитый религиозными и бытательскими догмами мозг ничего не желает знать, кроме «козней» дьявола, нечистых сил и подозрений на галлюцинацию и большое воображение. Кстати, если летающий объект имеет форму правильного шара и не имеет никаких других выступающих частей, то теоретически считается, что они изготовлены цивилизациями очень высокого научного знания и развития. Мир невообразимо много- и разнообразен. Поэтому «прибайкальские» НЛО, выражаясь терминологией

байкальских ихтиологов, сугубо эндемичны, нигде в мире больше не должны повторяться.

БРОДИТ ПРИЗРАК ПО СЕЛУ

Это было в январе 1987 года. Мастер лесопильного цеха Прибайкальского КСМ МКС Виктор Питченко возвращался после смены домой в два часа ночи. Была яркая лунная ночь. Пешеходная тропинка проложена через кустарники, кочки и покрытую льдом реку Итанцу. Идя Итанце, он как-то случайно оглянулся назад и в метрах пяти от себя чуть в стороне от дорожки заметил движущуюся параллельно тропинке темнеловка, одетого в балахон. Было явственное ощущение, что это - действительно темнеловка не было видно: по кочкам, покрытым снегом, скользила только тень. Когда Питченко остановился, «тень» еще продолжала движение по инерции, затем тоже остановилась. А когда, оглядываясь назад, он двинулся дальше, то «тень» проследовала за ним и, пройдя по льду реки на том же расстоянии пяти метров от него, внезапно исчезла, как только начались ограждения заборов на другом берегу.

Страху никакого не было, просто было интересно и любопытно. По прикидке, «тень» шла за ним примерно 200 метров.

Виктору Федоровичу позже стало известно из рассказов Александра Д. и Валентины Х., что они в этой местности встречались и разговаривали с мужчиной в балахоне, с прикрытым лицом, появлявшимся и исчезающим незаметно. Возможно, эти товарищи, живущие сейчас за рекой, дополнят этот рассказ подробностями их встречи.

А пока из рассказов людей, встречавшихся с аналогичными явлениями, и анализом их, можно сделать следующее предположение.

Видимо в заречном поселке Турунтаево когда-то умер человек, пошивший в качестве верхней одежды балахон. Умер с обидой (возможно, повесился) или с сильным чувством неопределенного долга. Старожилы могут припомнить такой случай. Это обстоятельство очень притягивает его монаду в материальный мир и не дает ему возможность оторваться от местности и перейти окончательно в нумеральный мир. Так может продолжаться многие годы и даже сотни лет, до тех пор, пока он не исчерпает свою карму или не получит удовлетворения своих чувств. Люди, общающиеся с Тонким миром, могут при желании помочь ему ускорить процесс выхода из сумерек низших слоев для последующего продвижения, а затем перевоплощения.

Надо знать, что люди постоянно окружены жителями Тонкого мира и мы «не можем избежать соприкосновения с ними» («Н»). Бояться призраков не нужно, какими бы ужасными они не казались. Они совершенно не могут и не умеют причинять никакого вреда людям, поскольку не обладают плотной структурой. Слабонервные люди сами из-за страха зарабатывают себе болезни, иногда очень тяжелые.

Уважаемые зареченцы из Турунтаево, если впредь встретите этого земляка, то поговорите с ним по хорошему, выясните его претензии к людям, отпустите грех с его души. И тогда он преспокойно уйдет в свой мир и не будет больше мешать живущим здесь. Отмечу, что не бывает на свете человека, не встречавшегося с явлением, которому невозможно дать земное толкование. Просто люди по незнанию не верят в это и думают, что им показалось, приснилось, послышалось или просто бояться выглядит смешными и наивными. Валерий ДАБАЕВ.

без йотированных гласных букв: я, ю, ё, е): буриад, ханиадуи, хорию, халиун, улиасун и т.д., т.е. они пишутся по фонетическому принципу орфографии. Монгольские лингвисты в этом случае поступили правильно и избрали вполне соответствующие фонетическому принципу правила орфографии.

тельные принципы и нормы сценической речи бурятского языка, которые могли бы стать базой для формирования основных орфоэпических принципов и норм бурятского литературного языка. Из этого следует, что при уточнении и усовершенствовании правил орфографии бурятского литературного языка крайне необходимо исходить из фонетических особенностей и норм его разговорного языка.

говоров и диалектов шло раньше и неотвратимо продолжает идти и сейчас, поскольку в наше перестроечное время, когда наша республика приобретает свой суверенитет, создаются все условия для широкого распространения нормализованного бурятского литературного языка. В бурятском языкознании в последнее время, к сожалению, наметились застой и

следует заметить, что авторами подобных диссертаций по бурятской и сопоставительной фонетике и по некоторым вопросам далеко не актуальным вопросам сопоставительной грамматики, как ни странно, являются люди, не владеющие современным бурятским литературным языком. Подобный прецедент был, например, при защите в бывшем БИОНе докторской диссертации некоей Е.К.Скрибник по теме «Система полипредикативных конструкций с инфинитивными формами глагола в бурятском языке». Автор этой диссертации, и совершенно не владеет бурятским языком, умудрилась защитить докторскую диссертацию на самую абстрактную тему, при этом механически перенесла теоретические положения флективных языков на агглютинативные языки, каким является бурятский язык, что явно противоречит естественным законам языка. С большим сожалением можно отметить, что многие теоретические проблемы морфологии и синтаксиса бурятского литературного языка в последнее время перестали быть объектом систематического изучения и по ним не было ни одной защиты кандидатских и докторских диссертаций. Мы это считаем одним из серьезных упущений в планировании целенаправленных исследовательских работ в Отделе языкознания ИМБит и на кафедре факультета бурятского языка и литературы Бурятского государственного университета. Тематика исследовательских и поисковых работ должна подталкиваться всем ходом развития бурятского языкознания, внутренней логикой его поступательного движения. В связи с этим нельзя идти на поводу у отдельных исследователей, готовых всю жизнь посвятить изучению какого-либо одного узкого вопроса, например, дифференциального признака фонем бурятского языка, не представляющего научного интереса. Устоящего узкого диапазон научного интереса должен быть шире и глубже.

Между прочим, наши ведущие лингвисты почти ничего не сделали для описания состава, определения границ и норм разговорной формы литературного бурятского языка. Время для написания такого исследования, безусловно, давно назрело. Также настало время создать новые бурятско-русский и русско-бурятский словари, а также нормативный толковый словарь бурятского языка и словари диалектов, отдельных говоров бурятского языка. В связи с этим давно назрела потребность теоретически обобщить то, что сделано по лексикографии, ибо у нас работа по составлению различных (академических, школьных и т.д.) словарей ведется шапочно без опоры на теоретические обобщения опыта лексикографической работы. Мы имеем в виду в этом плане труды крупнейшего лексикографа Константина Михайловича Черемисина, который в полном одиночестве без чьей-либо материальной и моральной помощи и поддержки создавал великолепные бурятско-русские словари, которые были изданы в издательствах Академии наук СССР.

Создание литературного бурятского языка и широкое его распространение среди бурятского населения изменило соотношение литературного языка и его диалектов, говоров. Благодаря мощному развитию национальной бурятской культуры, которое происходило в наше доброе, старое, советское время, и распространению знаний через школы, театры, кино, радио, телевидение и газеты, различные носители говоров бурятского языка стали энергично приобщаться к литературному языку.

Отсюда, можно полагать, что со временем под все углубляющимся влиянием литературного бурятского языка сотрутся все существующие ныне диалектные различия. Тем самым можно отметить, что перемалывание бурятских

отставание. Отдел языкознания ИМБит должен был стать «возмутителем спокойствия», показывая, на каких участках бурятского языкознания имеются серьезные пробелы. Тематика защищенных кандидатских и докторских диссертаций последнего времени по бурятскому языкознанию в ИМБит показывает низкий уровень современного состояния этой науки. Негативные стороны тематики диссертационных исследований в Отделе языкознания в одно время проявлялись в односторонности, схематизме и беспроblemности диссертационных работ, особенно по экспериментальной и сопоставительной фонетике и грамматике.

Примечательно, что изгнание теории из подобных диссертаций, тематика которых связана с экспериментальным изучением звуков и просодических явлений бурятского языка, проводится под флагом борьбы с так называемой «бумажной» фонетикой. Фактически же итогом подобных исследований явились, как видно из тематики диссертационных работ, бесплодных в Отделе языкознания, заметная утрата собственно научных лингвистических позиций в исследовании фонетики бурятского языка и сопоставительной фонетики и некоторых вопросов грамматики русского и бурятского языков и переход к преимущественно типовому описанию инструментальных и сопоставительных данных. Критически оценивая односторонность, схематизм в выполнении диссертационных работ, проводимых в Лаборатории экспериментальной фонетики ИМБит, мы хотели бы особо подчеркнуть то, что любые формы постановки диссертаций на односторонний штамп и отработанную схему, как это делается в указанном отделе находятся в резком противоречии с природой и духом научного поиска. При этом

У.Ж.Ш.ДОНДУКОВ, доктор филологических наук О ПРОБЛЕМАХ БУРЯТСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ

Еще одним курьезом бурятской орфографии является насильственная экспроприация краткого гласного ө (фиты) из фонетической системы бурятского языка. Из-за насильственной эпентезы краткого гласного «ө» (фиты) и дифтонгоиды с согласным «й» как «өй», и ёе из звуковой системы бурятского языка сильно нарушилась, вернее, разрушилась орфоэпическая норма литературного бурятского языка. Например, пишут хүдэлмэрэе вместо хүдэлмэрө, түхэрэеи вместо түхэрөеи и т.д. Поводом исключения краткого гласного «ө» (фиты) и дифтонгоидов «өй», «өе», из звуковой системы бурятского языка послужило рекомендация из кандидатской диссертации И.Д.Бурсова, где было высказано личное его мнение, что вышеуказанные звуки не несут смысловозначительных функций фонемы. Однако в современном монгольском языке, а также в диалектах и говорах бурятского языка эти звуки имеются и функционируют во всех своих фонематических параметрах. Это подтверждено в кандидатских диссертациях Э.Р.Раднаева, В.В.Матхеева, М.П.Хомонова, С.Б.Будаева, А.Г.Митрошкиной и др. Несмотря на это бурятский литературный язык из-за насильственной экспроприации этих красивых звуков - проносов из своей звуковой системы теряет свое музыкальное, тембральное благозвучие. Тем самым мы сами искусственно отдаляем литературный язык от его диалектов и говоров, которые являются его естественной основой и базой становления, формирования и кладезем, источником лексического обогащения и развития. Не это ли является одной из главных причин утраты и потери интереса бурятского населения к родному своему языку, родной литературе и родной газете «Буряад үнэн».

Исходя из этого, что орфография должна максимально отражать фонетические нормы разговорного языка, нельзя насильственно отлучить нашу орфографию от так называемой орфоэпии родного языка.

А орфоэпия бурятского литературного языка, как следует еще не задана, хотя этой теме была посвящена докторская диссертация Э.Р.Раднаева. Тем не менее пионером изучения орфоэпических принципов и норм бурятского языка был народный артист РСФСР Чойжи-Нима Говилор. В его книге «Ураи үгэ хүсэй» (Олан-Удэ, 1963), четко сформулированы основные принципы осис-

(Продолжение. Начало в номере за 12 ноября 1998 г.)

Сложным является также вопрос о правописании новоизмельченных аффиксов, заимствованными словами. Например, согласно установившейся орфографии пишут: «корягаар, ассамблейда, клубай, утгогай, утгогаарай» и т.д., но такое написание этих слов при произношении режет наше ухо. В этом случае мы совершаем прямое насилие над языком. В бурятской орфографии нет еще твердых правил слитного и раздельного написания сложных слов типа: ажахуй (монг. ажа ахуй) «хозяйство», модобэлдэхэл «лесозаготовка», мяхабэлдэхэл «мясозаготовка», ажайлэдбэри «производство», ажаидарал «жизнь», байндэр «праздник» и т.д. Правописание сложных слов должно решаться на основе точного морфологического и семантического анализа рассматриваемых слов. Имея в виду, что правила орфографии вводятся на длительное время, они должны быть разработаны очень тщательно.

Исходя из того, что орфография должна максимально отражать фонетические нормы разговорного языка, нельзя слишком отдалять нашу орфографию от так называемой орфоэпии языка. К сожалению, в бурятской орфографии встречается и немало случаев насильственного навязывания некоторых орфографических правил русского языка.

Как известно, русский алфавит по сравнению с другими алфавитами, например, с латинским, имеет ряд серьезных недостатков. Одним из них является слоговой характер йотированных гласных букв: я, ю, ё, е. Слоговость этих букв в русском языке проявляется только в начале слова или слога, например, ядро, юла, пыл, пыл и т.д., а в других случаях их слоговость утрачивается, т.е. нет в них симбиозного согласного звука j («й») (йота). Несмотря на это по правилам русской орфографии принято писать с этими йотированными гласными буквами, например, моряк (вм. морьяк), уют (вм. уют), хорёк (вм. хориок), говорят (вм. говориат) и т.д. Этот, на мой взгляд, вопиющий недостаток орфографии русского языка один из первых авторов свода орфографии бурятского языка Д.Д.Амоголонов механически и без никакой надобности перенес на орфографию бурятского литературного языка еще в 1940 году. С тех пор мы продолжаем писать после мягких согласных (слоговые) йотированные гласные буквы, например, буряад вместо буриад, ханиадаи вместо ханиадаи, хорёо вместо хорио, халиун вместо халиун и т.д., а это правило не подходит ни под какие принципы бурятской орфографии и орфоэпии. Между тем в современном монгольском языке эти слова пишутся так, как они имеют истинное произношение (т.е.

(Продолжение следует).

Баир Эрдынеев

ЧИНГИС ХААН

(Хоёр үйлэтэй, зүүдэндэ үзэгдэхэн зүлсэг)

НААДАХА НЮУРНУУД:

- 1. ЗУРААША - уран зурааша, скульптор
2. ХААН - зураашын шабараар хэһэн Хаан
3. ХИИГАНУУР - уран зурааша
4. МОЙНОН ХАРАХАН - скульпторай эхнэр
5. САГААН ТОЛГОЙ - наһатай үбгэжөөл
6. ҮРГЭН ҮБСҮҮН - залуу, хүдэр хүбүүн
7. ШҮҮНЭТЭ - заримдаа «Шэхэгүй үнэгэн шодэтэ» болохо.
«Шэнэ монголшые», «Шэнэ буряадшые» гээ наа, үлүү болохогүй.
8. МОРИНОЙ ЭЗЭН
9. ТАНИЛ ХҮН
10. ХҮГШӨӨ - бултаһанаймнай эжы
11. 1-дөхи ХҮДЭР ХҮБҮҮН
12. 2-дөхи ХҮДЭР ХҮБҮҮН
13. ОЛОН ЗОН - гудамжаар ябадаг, ресторан соо хүхилдэдэг элдэб олон зон, залуушуул.
14. ХАТАРША БАСАГАН

зуудахи Чингис хаан! Юунд эрээгүйб тэрэ агууехэ гурбан хахалтайшуул?! Намайе доромжолохоё наана гү, али намһаа дээрээр зуража шадахагүйдөө гү?! Тэдэнэй хэжэ байһан ажалнуудые би хэзээдэшые хэхэгүйб! Нэгэ үдэрэй эрбээхэйүүд... (Өөртөө). Хүнэйшые наһан, эрбээхэйныше наһан адли богонихон... Харин тиэхэдэ, эдэ гурбан үрдингэл даа, үрдингэ. Юу хэлэхэб... Хоонһон нэрэ солотойшые (Гэнтэ). Түрэл арадайһаа, элигсэг хулигсайһаа түүхэ домог мэдэхэ гүт, таанад?! Энэхэн хуугааша Хааншые тухай юушые мэдэхэгүйт! Минихоонһон холын хари ороһуудай хэрэгтэй - хэрэггүй зураашадые нажаахат, таанад... Өөрынгөө түүхэ, түрлөө мэдэхэгүй байгаа... (Хиигануурта туласа ержэ шодаргаяа харуула. Нүгөөдэнь, тиихэдэ тэрэл зандаа Хаантэйшэ харанхай). Үшөө дахин Мойһон Харахан тухай хураа наашни...

ХААН. Харюусалши намда. ЗУРААША. Би гү?... Би зурааша хүмби... скульптор. ХААН. Тиимэ зониие мэдэхэгүйб. Хэмши гэнэм шамһаа?! ЗУРААША. Юун гэжэ? хэй-эй! Абарьт, хүн зон! ХААН. Һүүлһинхией шамһаа хурааб, хэмши? Зутарһан зарса, хара богоол юм наа, хэнэй, ямар хаанай богоол болонош? Намда нимэ хабтайһан, уйтан сээжэтэй, халзан толгой, үзүүргүй үбсүүтэй богоолнуудыше үгы хэн. ЗУРААША. Би энэ... энэ би... хүлисэгты... ташиие хээ хүмби... шабараар. ХААН. Хүхэ номин Хаан эсэгэ тэнгэримни! Эгээл эрхим монгол угсаатанай булигданагүй бүхэ баатар хүбүүн намайе хэргээхэ байһанаа, энэ ши, «Далан дабхар бэлигтэй дархан» намайе хэргээһэн болоно гэшэ гүш! Юун хэрэгтэйб шамда, дархан?! Хүлдоршо хаяжа үгүүжэм. Хэлэ гэнэб түргэн! Алта, торго гү? Али гоё найхан эхэнэрнүүд хэрэгтэй гү? ЗУРААША (тэрэ дороо). Гарымни табинт даа! Намда юушые хэрэггүй! Үбшэнтэй байһал. (Хаан Зураашын гарыень табила. Зурааша түргэн холодожо, Хаан тээшэ хараһаар дуугарна). ... Юун боложо байна гэшэб?! Хумхааржа байна гэшэб гү? ... Үгы энэ ши... шабараар хүүлэхэн хэн гэшэбши?

(Зурааша тогтожо, һөөргөө заахан шэрээ тээшэ бүгтылгэбэ). ЗУРААША. Би энэ ... уухаа наанаб... тэлэрхээ гэхэ юм гү... Ухаагаа алдажа байгаагүй хүн аабзаб. Уугаа наа, тэлэрхээ болохоб... Ухаамни бусаха, агууехэ хаан... (Зураашын шэлтэй архи тээшэ гараа харбайжа байтарһы, Чингис хаан үрдгэжэ, саб шүүрэн тэрэнишэ абана. Ехэл һонирхон харана).

ХИИГАНУУР. А? Алим бэ? Энэ гү? Баһа Хаан... (Гайхалһаа дараг гэн). Үгы энэ, юрэдөө, хайшан гэжэ нэгэл юумээс шэртэрэрэ шохажал байдаг юм? Одоол ойлгоногүйб... Энэши сохом зуудахи хааншһи байһан байха. ЗУРААША. Одоол зүб хэлэбш. Энэши эгсэ зуудахи Хаанши гэшэ. (Хиигануурай Зураашын хэһэн ажалые эрыюуэл, гайхан харахань бүришые элихэн болоно). ХИИГАНУУР. Бурхан зайлуул... Зуу дахин нэгэл юумээс хэдэн жэлүүд соо шохажал, шохажал байха гэжэ. Хүрөө большгүй юрэдөө. Хүнэй элсэдэн-наадан боложо байнаш. Али үбдэхэ, хабдаһаа наана хүн гүш? Ухаагаа гэмтэжэ, үлбэртэжэ үшөө үхэшэнэ аа гүш? Дуулаа, мэдэхэ хүн аабзани... Энэ Хаанши дуудһан, дурдаһан зохоболшо, зураашад... (Зурааша заахан шэрээ дээрэ табяатай байһан «Чингис Хаан» - гэхэн архи абажа, аягалан уужархила). ...Хари, хари үшөө «Чингис Хаан» гэжэ архи залгихаш. Болёо хүн байнаш да... Энэши хумһаа үбшэнэй түрүүшын түүхэ-симптом гэшэ. ЗУРААША. Ши, хэлэл даа сэхэ рууш. Болөбө, бүтэбэ гү, али үгы юм гү? (Гэнтэ: сухалтайгаар). Юундэ ерээгүйб тэрэ хахал һамбайтай агууехэ уран зураашад?! ХИИГАНУУР. Шамда хэлээ һэмнайб, - намайе эльгээгээ гэжэ... Бэшэ ажалнууднаашһи, бэшэ Хаанууднаашһи ондоохон хаш... (Нюдэһингөө шэл абажа, Хаанай дүрээдэ туласа дүтэлэн харана). ...Дри лэ наа хүн шэнгээр хэбэ гэшэб гүш... (Хургаараа дайраад үзэнэ). Энэ ямархан шабараар хэбэ гэшэбши, нүхэр? ЗУРААША. Энэ Хаанайш түрэнш тоонто, газар дайда ошоо һэмнайб. Үшөө таанад эшэдэ-наадан болгохоёо наана һэнта. Тэндэхэ асарааб. ХИИГАНУУР. Нээрэ гү? Ямар һонин шабар гэшэб? Хүнэй арһан шэнгил... Мойһон Харахан эхэнэршһи хаана гэшэб? Үнинэй карагданагүйл. (Зурааша харюусанагүй. Хиигануур хургаараа Хаанай хамарыень дайраһаа ханахадань, Хаан холо шэртэхэн шодгүүдгээ Хиигануур тээшэ бэлтылгэн, муухайгаар харана. Хиигануур тэрэ дороо шалба хүржэ, топ эхээр сошоһондоо, бүгээрэн абяагүй зогсоһоно. Хаан дахинаа холын-холо хараһана...). ЗУРААША. Энэ яабаш? ХИИГАНУУР (тэрэл зандаа). ... Хэлээ һэмнайб... хүн шэнгил... ЗУРААША (сухалдан). Чингис хаан гэнэм! Минни

ХААН. Хэрбээ монгол-шуудай хэн нэгэнэй энэ муухай хоро уугаа наа, тэрэ доро тархичень таһа сабууула ёһотой! (Зурааш Чингис хаанай хэлэлтэйшэ юм гү, али архии халууһаашы юм гү, богдолго болоно). ЗУРААША. Хэн тиихэдэнай, агууехэ хаан, амиды үлэхэ юм... (Ууһан архиһаа бага элгээ зүрхтэй болоно хаш). ... Хэн намда хэлэхэ гэшэб... Юун боложо байна гэшэб икхэдэ?! Битнай хайшаншые гээ наа, заа-заахан материалист хүн һэмнайб даа. Иимэ үйлэ, үзэгдэл болохо ёһогүйл. Шабараар хэһэн минни... Хаан Мойһон Хараханай зураг хаража, түргэн дүтэлэ. ХААН (халууһаар). Бертэ... Минни Бертэ! Эгээл минни түрүүшын эхэнэр... Бертэ. ЗУРААША (гэнтэ). Эгээл минни минни эхэнэр! Минни Мойһон Харахан! Ойлгоо гүт?! Үшөө та... ХААН. Юун гэжэ? Энэ минни Бертэ гэшэб. Эгээл түрүүшын эгээл эхээр эльгэ зүрхдэмни эзэлһэн хатамни гэшэб! (Гэнтэ ойлгожо). Юун гэжэ?! Энэ ши, Тайр-Усунай тагалсагай хажууда ябажа, минни үгыдэ Бертымни хулуугаа үзэлһэнэй ямар таһархай, таһалданаһинь болонош?! ЗУРААША. Минни Мойһон Хараханшые хэншые хулуугагүй! Өөрөө намайе орхижо, тонилоо!

ХААН. Хүхэ номин Хаан эсэгэ тэнгэримни! Эгээл эрхим монгол угсаатанай булигданагүй бүхэ баатар хүбүүн намайе хэргээхэ байһанаа, энэ ши, «Далан дабхар бэлигтэй дархан» намайе хэргээһэн болоно гэшэ гүш! Юун хэрэгтэйб шамда, дархан?! Хүлдоршо хаяжа үгүүжэм. Хэлэ гэнэб түргэн! Алта, торго гү? Али гоё найхан эхэнэрнүүд хэрэгтэй гү? ЗУРААША (тэрэ дороо). Гарымни табинт даа! Намда юушые хэрэггүй! Үбшэнтэй байһал. (Хаан Зураашын гарыень табила. Зурааша түргэн холодожо, Хаан тээшэ хараһаар дуугарна). ... Юун боложо байна гэшэб?! Хумхааржа байна гэшэб гү? ... Үгы энэ ши... шабараар хүүлэхэн хэн гэшэбши? (Чингис хаан бээ заһаһаар, бүришые хаанга адли боложо, сукхалдан шарай харуула). ХААН. Һүгэдэ гэнэм, үбдэг дээрэ! Харыш үшөө намтай үгөө алдахабш, үзүүргүй уйтан үбсүүтэй монгол! Үбдэгдэдэ гэнэм үтэр! (Хаанай дүтэлхэдэ, Зурааша тэрэ дороо үбдэгдэлдэн). Ши, хэнниие хэргээһэн болонош?! Үтэр хэлэ! ЗУРААША. Би хэннишые хэргээгээгүйб... Би Чингис хаанай дүр-дүрээ шабараар... ХААН. Ши, хабтайһан хара дархан, бүхы монголшуудай агууехэ Чингис хаанниие хэргээбш! Ойлгоо гүш?! ЗУРААША (бүри хабтайн хэбтэһэнэ). Туһалыг даа, абарьт даа, хүн зон! Ухаагаа төөрижэ, зүнтэглэжэ, хумхааржа байна гэшэб гүб?! Абарьт үгы, юрэдөө, юугээ хаража, юугээ үзэжэ байна гэшэб иб?! Бурхан зайлуул! Ом маани падмайхум! ХААН. Бодо гэнэм! (Зурааша аалихан, бүгтыһөөр богдоно). Бэээрээ боро модоной борбоосогой шэнгил аад, яһала уран гартай хүн янзатайш. Намайе баруун гарайм бүхэ баатар хэргээһэн аабм гэжэ хүлээхэдэмни, ши... бүүһалана, бү шээрэ, уран дархан. Би энэ юртэмсэ замбуулиндаа, үгы найхан Монгол орондоо үглөөнэй толоной задарха саг болотор Хаан эсэгэ хүхэ мүнхэ тэнгэрини ороһоно бусажа ерээбэ, ойлгоо гүш? ЗУРААША. ... Ойлгоо хэбэртэйб. ХААН. Ши тиихэдэ, «Далан дабхар бэлигтэй уран дархан», намһаа холодон нэгэшые алхам хэхэгүйш, ойлгоо гүш? ЗУРААША. Ойлгоо... хэбэртэйб. (Аалихан үгдэн тээшэ зүдхэнэ). ХААН. Энэ хайшаа бүгтылгэбш? Монгол үбсүүгээ урагшаһа, болго, үзүүрише үгы юм наан! Намһаа холодожо, нэгэшые алхам хэхэгүй гээ һэмнайб!

Уран зурааша, скульпторай мастерской соо. Шабараар, гилсээр, түмэрөөршые хэһэн олон дүрсэнүүд. Олонхи дүрсэнүүд гэхэдэ, нэгэл монголой хаанай дүрсэнүүд эндэ-тэндэ зогсоно, һууна, хэбтэнэ. Баһа Ленин багыш толгой бэснүүдхээ эхилээд, мүһөөнэйшые, урданайшые агууехэ зоной толгой-тагалсагүүд харагдана. Урдануур, ханага сөбэрхэн эхэнэрэй зураг харагдана. Энэмнай Мойһон Харахан - уран зураашын эхэнэр. Өөрөө зурааша гэшэмнай шоргаараа дунда зэргийн гэхэ юм гү, али наһтархан гээ наа, үлүү болохогүй, халсаржа байһан толгойтой, яһала дүшээг гарһан хүн ха даа гэжэ хэлэхээр... Зурааша Һүүлһингээ ажал, хэжэ дүргээд, тэрэнээ тойрон ябана. Хэһэн ажалынь гэхэдэ, ноохил монголоймнай агууехэ хаан хүнэй шэнээн бэстэй, хаанайһаа шэрээ дээрэ һуушанхай. ... Зураашын дайраһаа, Хаан һууһан зандаа голдо тойрон эрьсэлдэнэ. ЗУРААША. Зай, гэж... Одоол мүнөө намайе ойлгоогүй юм наань, - хүрөө болог. Хүрөө гэжэ байдаг юм. Хамаг үйлэ хэрэг хэм зүргэ соогоо байха ёһотой... Дахиннаа булга һахал һамбайтан дахалдажа ерээд, урал амаа жумбылгажа байгаа, дээрэ-доошоо харасагаан, ухаатай хэбэртэй үгэнүүдые урид хэлэхэ наһатай уухилдажа байха болоо юм наань, - һэггүй тонилогты гэхэб! Тииһэн бээрээ, миннишые ажал тонилог саанаш! Шэрэ, шабаргүй ажал олдоно аабза... (Хэһэн ажалынь өөртэй найшаагдана хаш, тиимэхээ солгөотойхоноор). Нютагаа эжыдээ бусахаб... Тэндэ нэгэ эхэнэртэй болоно аа гүб? Минни наһанай гү, али бүри залуушые байхадаа болохо. Үхибүүтэй болоно аабзабди. Ажал гэхэдэ, хони малаа адуулахаб. Заримдаа түрэнш тоонто тала газар дээрэ тарайн хэбтэжэ, өөргүй сөнхир огторгой өөдэ сэхэ шэртэн, дэгдэн дээрээ үгы болохоб... (Дээршэхэнэ хараха болохо доо, Мойһон Хараханай зураг өбөөрлө, дүтэлэн, шэртэнэ)... Хаанашһи даа, Мойһон Харахамни... (Үүдэнэй хонхо соносотоно). Орогты, орогты! Үүдэн нээлгээтэй! Хиигануур биш болоно. ХИИГАНУУР. Зай юм бэ? Сайн... Дуудаа һэн гүш? ЗУРААША. Алин гэшэб бэшэ зоншһи? Сайн. ХИИГАНУУР. Намайе эльгээгээ... (Мойһон Хараханай зурагта дүтэлжэ харана). ЗУРААША. Ойлгосотой... (Хаан тээшэ заажа). Наашаа хара.

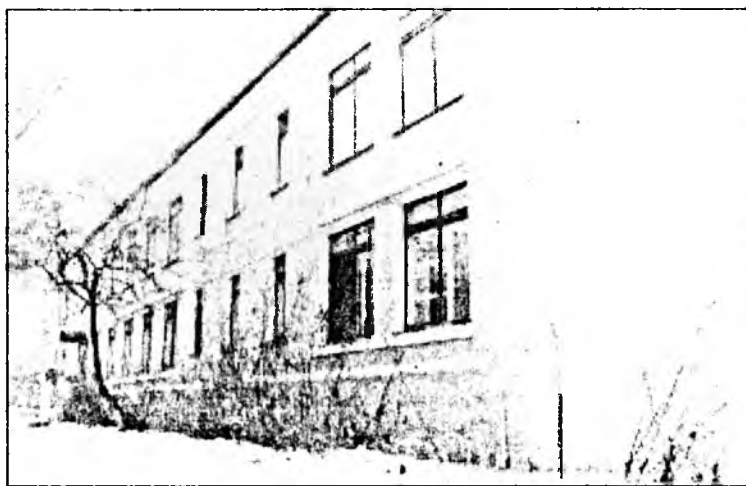

хамнабарлин ажамьт бии юм. Тэрэ газартаа хартаабха, үгэрсэ, кануста ургууладг. Хотоһоо 40 гаран

Маанадгачыг хүбүүе асараа һэн. Тэрэ ехэ дуратайгаар эндэ байгаа, «ехэ гоё газар» гэжэ хэлэдэг һэн. Нэгэ һара болоод, «һайн даа, битһай ябахамни.

НАЙДАЛ ОЛГОДОГ ГЭР

Манай обществын доройтожо байха үедэ олон мянган гэр бүлэнүүд үгыгтэй ядуу байдалтай дайралдана. Зайгуул, гуйранша үхибүүд олошорно. Иймэ үхибүүдые бүридхэлдэ абахын тула, мүн тэдэндэ туһаламжа үзүүлхын тула республика доторнай элдэб хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэдэг. Жэшээлбэл, һаяхан «Подросток» гэхэн операци түгэсхэбэ. Энэ хэмжээ ябуулга 6 һара соо эмхидхэгдэ. Энэ хугасаа соо түрэлхидэй үхибүүдтэ дошхон хэрээгээр хандаһан ушараар 2 сүүдэй зүблөөн үнгэрһэн байна. Түрэлхидэй эрхые хаһахын тула 59 хэрэг бэлдэгдэ. 13 һаһа гүйсөөгүй һогтуу 66 үхибүүд

километр хүдөө газарта амарха томо байшантай юм. Зундаа түбтэ байһан үхибүүд тэндэ ошожо, аятайгаар амардаг байна.

Нэгэ хэды болоод, ерүүжэб» гээд ошоо һэн.

Ушөө нэгэ ушар. Дэлгүүр дээрэ хулгай хэжэ, сабуу үнэрдэжэ, үдэрөө үнгэргэдэг хүбүүе эндэмнай асарһан байна. Тэрэ хүбүүн нэгэ үдэр үгы болошоо. Бэдэрэд, олон гэхэдэмнай, үнөөхи хүбүүмнай дүтхэн баригдажа байһан шэнэ гэр соо ороод, шэрэнүүдэй хоохон банкануудые үнэрдөөд, һогтоһоһон байгаа. Иймэ үбшэнтэй олохон үхибүүдые байгаад, эмнэхэ байгаа. Тэдэ... байшамнай бага, бутаниие багтаахагүй. Шэнэ байшан баригдажа эхилэгдэнхэй аад, мүнгэгүйһөө боложо, зогсоод байна. Шэнэ байшан ашаглалгада тушаахын тула 127 мянган түхэриг хэрэгтэй, - гэжэ түбэй директор Лариса Ильинична Давыдова хөөрөбэ.

Буряад Республикын Президент, Правительствын Түрүүлэгшэ Леонид Васильевич Потапов албанайнгаа хэрэгээр эндэ ержэ, тус түбэй байдалтай

милицидэ баригдаа юм. Тус хэмжээ ябуулгын үедэ һургуулиин һаһанай 411 хүбүүд, басагадай дунда анкетировани үнгэргэгдөө. Эдэһэй 30%-нь хара тамхи татажа үзэһэн байба.

Хуулиин һаһа гүйсөөгүй хүүгэдэй республиканска социальн-реабилитационно түбтэ 20 гаран хүбүүд, басагад дээрэ нэрлэгдэһэн хэмжээ ябуулгын үедэ асарагдаһан байна. Тус түб 2 жэл 9 һара соо амжалтатайгаар хүдэлжэ байна. «Хүндэ» гэжэ тоологдоһон, түрэлхидтөө орхигдоһон, хаягдаһан, зайгуул, гуйраншалжа ябаһан, байра байдалгүй 628 үхибүүд түбтэ сар зуура байжа гараа. Мүнөөдэр эндэ 3-14 һаһантай 50 хүбүүд, басагад байрлана. Һая нээгдэд байхандаа, ажамидаралда таарадаггүй байшан соо байдаг һэн. Улаан-Үдэ хотын Шиншкбовко һууринда байһан хүүгэдэй 69-дэхи сэсэрлэгэй байшанда ороһоор түхэрэжэ жэл боложо байна. Эндэ байдаг хүбүүд, басагад үдэрэй 4 дахин эдэһэн. Үдэрэй туршада нэгэ хүндэ 12-14 түхэриг мүнхэн эдэе хоолдо гаргашаладана. Гоё гэгшин хэдэн унтаха газар, нааданай, спортивна залнууд, газарнь өөһэдын багахан

һургуулиин һаһанай үхибүүд хаана һурадаг бэ гэхэн асуудал гараад ерэнэ. 1-3 классай хүүгэд эндээл, түб соогоо һурадаг гээшэ. Харин аха классуудай үхибүүд

һургуулида ошодог. Эндэхи үхибүүдтэй элдэб багшанар, медицина мэрэгжэлтэд хүдэлдэг.

Манай эндэ 43 хүн ажалладаг. Тэрэ тоодо 2 психолог, нарколог гэгшэд амжалтатайгаар хүдэлнэ гэхэдэ, алдуу болохогүй. Эндэ ороһон үхибүүдэй олонхинь түрэлхидтөө хэдынье сохиолжа байбашье, гэртээл ошохо гэжэ һананад. Иймэ ушар хөөрөжүү,

тапилсаад, эрид шууд шиндхэбэринуудые абахабди гэжэ найдуулаһан байна. Энэнь ехэ һайн. «Хүн болохо баһаһаа, хүлэг болохо унаганһаа» бшуу.

Борис БАЛДАНОВ.
ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ:
«Гэртэхинтээ байгаа һаа, бүришэ гоё һэн»; Реабилитационно түбэй байшан; «Эдэнэймнай гэртэхид хаана ябана хаб даа?» Гомбо САМБЯЛОВАЙ фото.

Залуу наһан - элигтай үел:

...БЭШЭХЭ ТЭЭД НАЙДАА

Хүндэтэ уншагшаг! Энэ «Үүрэй Солбондо» Түхэнэй аймагай Галбын дунда һургуулиин шабинарай туршалгануудые дуралданабди. Хүүгэдтэ олон жэлдэ буряад хэл ба литература заадаг, дүршэл эхэтэй багша Сырен Дулма Доржиевна Митриковагай аша габьяа эндэ ехэ юм.

Энэ һургуулиин хүүгэдэй шүлэгүүд, найруулганууд, элдэб зурагууд манай сониндо уриг хэлбэлдэгдэ һэн. Гадна Жаргалам Озбонова, Эдик Гомбоев гэгшэд «Бамбаахайн жингүүр хонхо» гэхэн конкурсо амжалтатай хабаадажа, шангуудта хүртэһэн байха.

Бэлиг түгэлдэр хүүгэд хаанашье бии гээшэ ааб даа. Харин энэ һургуулиин шабинар республиканска хэмжээндэ оло олон харалга-конкурснуудта шалгарһан юм. Жэшээнь, Бера Соктоева Сагаан һарын дангина болоо, Баяр Улукионов республикын хүүгэдэй «Наранай шүяа» конкурсын лауреадаг нэрэ зэргэдэ хоёр дахин хүртэһэн байна.

Зай, уран хүүгэдэй туурһала туршажа байһан ушарые амаршалан дэмжээд, саашадаашье «Буряад үнэндөө» бэшэхэ бээе гээд найдаа.

Тюяна САМБЯЛОВА

БУЯНТАЙ ТЕЭБИИ

Манай нотагта «Матвейн эжы» гэжэ хүн зондо хүндэтэй, үндэр наһантай хүгшэн ажаһуудай юм. Энэ хүн тухай хөөрөхэмни.

Баторова Долгор Самбяловна 1914 ондо Хэнгэргэ гэжэ төсхондо түрэлһэн юм. Хэнгэргэдэ табан айл ажаһуудаг байгаа. Мүнөө тэндэ «Мир» колхозой сабилаан болоһхой.

Гэртэхининь арбан адуугай, табан-зургаан үхэртэй, хахад десятина газартай айл байһан юм. Тингэбшье үгыгтэй аилай тоодо ородог байгаа. Эсэгэнь ород хэлэтэй байһан тула Түхэрэһэй ород айлда ошожо, баян айлэй хүлхэншөөр долоон жэл хүдэлһэн байгаа. Өөрыншөө басаган, хүбүүн хоёрые ород һургуулида һурахыень оруулаһан байна. Ойро һургуули байгаагүй.

Эгээл ойрохон һургуулинь Шаанди баянай гэртэ нээгдэһэн байга. Мүнөөнэйхээр хэлэбэл, һубалта байгаа.

Һүүдэ һубалта ород хэлэн дээрэ зааха, гурбан класстай һургуули түрэлдэ. Гурбан классга ганса багша заадаг һэн. Тэрэ һургуулиин һуури дээрэ Галбын эхин һургуули нээгдэһэн юм. Тингэһэ манай һургуули дийһаа урид, 1947 он болоһор һубалтай һургуули гэжэ нэрэтэй байгаа. Долгор Самбяловна Гомбо Баторов дүү хүбүүтээ 1923 ондо 1-д-хи классга һурахаяа ерһэн байна. Ленин багшын һаһа барахыда, 2-дохи классга һуража байгаа.

Аяар Хэнгэргэһээ һубаг хүртээр эхэнхидэ ябагаар, хаа яаниннь үмсыншөө жорөөр һургуулидаа ердэг һэн. Тинхэдэ ехэ хүндэ байжа, һургуулида ябахаяа болёо һэн. һургуулиа орхёод, гэртэхи ажалаа хээд байгаа. Тэрэ үедэ коммунын амжалта тухай хүнүүд ехээр хөөрэлдэдэг болоһон байна. Долгор Самбяловнагай эхэ эсэгэнь хүгшэржэ, гэртэхи ажалаа хэхэнь ехэ хүндэ байгаа. Долгор Самбяловна өөрыншөө һанаагаар, эхэ эсэгэньгээ хэдынье дуралгүй байтар, 1930 ондо колхоздо ороо һэн. Колхоздо ороод, гурбан мориные тушаажа абаад, хабаргаа газар хахалаа, нажартаа үбшэндэ, намарын тарьяа боолсожо, молотилкаар тарьяа сохилсоһон байна. Үбэл болоходо, Хүлтүүгтэ ошожо, шаргануудга талха тээгээд, Монголой Турга гэжэ газарта абаашадаг һэн. Туртаһаань нооһо, мяха ашаад, Хүлтүүг абаашажа буулгаад, гэртээ ердэг һэн. Гурбан жэл соо Монголодо ашаа шэрэлсэһэн байна. Тингэжэ 1939 он болоһор үбэл нажарые мэдэнгүй, инмэ хүндэ ажал хэһэн юм.

1939 онһоо 1960 он болоһор хониншоноор хүдэлһэн байна. Жэл бүхэндэ 120 хонин барижа, хурьгалууддаг, хонидоо ехэ һайнаар харууһалдаг һэн. Дайһай үедэ хурьгалһан хонидоо һааж, һүсынь маслонромдо тушааха. Тэндэнь хониншой һүүер брыһээ хээд, фронтодо элыгээдэг байгаа. Дайһай хүшэр хүндэ жэмүүдтэ хубсалта хунар, дулаан бээлэй оёдо совет сэрэгшэдтэ элыгээдэг бэлэй. Өөрыншөө һайндураар 500 түхэриг жэл бүхэндэ обороншын жасада дэмжууддаг байгаа.

Хониншоноор хүдэлхэдөө, ехэ амжалта туйлажа, эрхим ажалайнгаа түлөө олон гэрмотануудые абаһан, медалинуудаар шагнагдаһан юм. Улаан-Үдэдэ түрүүшүүлэй суглаанда хоёр дахин хабаадалсаһан, Москвагай ВДНХ-да ошоһон байна.

1960 онһоо 1969 он болоһор Табануудай фермэдэ хүдэлөө. 1970 онһоо пенсидэ гараһан юм.

Мүнөө Долгор Самбяловна ашанараа үргэлсэжэ, гарын ганзагада, хүлынь дүрөөдэ хүргэлсэжэ, амар мэндэ ажаһууна. Гурбан хүбүүтэй байһан аад, нэгэһиний бага наһандаа гээгдэһэн юм. Арбан дүрбэн ашанар сооһонь Базар Аюша хоёр технологическа институт дүүргээ, Ханда ахалагша бүхалгераар, Надя экономистар хүдэлнэ, Сергей - ветврач мэрэгжэлтэй, мүнөө сельсовхозой түрүүлэгшэ юм. Ашанарынь булгадаа Эрхим һайнаар һурадаг олоной дунда нэрэ хүндэтэй ябадаг. Долгор Самбяловна турал ноогайхидга, аша гушанартаа һайн һайханашье, амар мэндэ хүүсэжэ, буян хэһэг үреэжэ һуудаг.

Т.ШАНГИНОВА
11-дэхи классай һурагша.

Зүрхэ сэдхэлэй мурнууд,
Зүбшэхэ ёһотой зүйлнүүд

БАГШЫМНАЙ ЗАХЯА

Буряад найхан ороноо
Бурларангүй ябаарайт.
Буряад найхан хэлээ
Чартангүй ябаарайт.
Убагты, дабшагты урагшаа
Имаршье дабаанда

Зогсонгүй, -
Эгжэ манай түрүүшын багша
Ирина Найдановна Бороева
Ирина Найдановна 1956
Хэжэнгийн аймагай За-
ртай нотагта түрэнэн юм.
Буряагайгаа хургуули дүүр-
Улаан-Удын багшанарай
Ирина Найдановна манай
багшалахалаа ерээ хэн.
Тэрэ гэнээр аяар хорн гаран
Ирина Найдановна манай
багшалахалаа ерээ хэн.
Тэрэ гэнээр аяар хорн гаран
Ирина Найдановна манай
багшалахалаа ерээ хэн.
Тэрэ гэнээр аяар хорн гаран

Ирина Найдановна бидэндэ
дүрбэн жэл зааһан. Түрүүшын
хэшээлээ багшадаа ехэ дурлаа
бэлэйбди. Ньюраараа сөбэрхэн,
аятай найханаар хубсаланхай
ябагша юм. Багшамнай бидэндэ
ехэ найнаар хандадаг, зэмэ
хэжэрхөө наамнай, нэгэ-хоёр
хэлээдэ орхишо бэлэй. Үгэһэн
даабаринень саг соонь дүүр-
гэжэ, сөбэрээр бэшэхэ, ура-
наар уншаха гэжэ манайхин
оролдогшо хэн. Урогуудаань
наатахгүй, түрүүшын хэшээлдэ
хожомдохогүй, ариун сөбэрээр
ябаха тухай багшамнай захидаг
хэн.

Хургуулидаа багшымнай
хэнэн ажал угаа ехэ. Кабинсдээ
эгээл найханаар шэмэглэдэг
хэн. Хэшээлүүдэйнгээ хүүлээр
Ирина Найдановна класс соогоо
хургадтаа үлөөд шүүлүүдые
уншадаг, зүжэг наадхуулдаг,
хатаржа, дуулажа хургадаг
хэн. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, баг-
шамнай маань дүрбэн
тэгшээр хүмүүжүүлхье орол-
дон байна. Хамта хүдэл-
хэн багшанарын Ирина

Найдановна тухай ехэ най-
наар хөөрдөг. Ажалдаашье,
гэртээшье ехэ бэрхэ хүн гэжэ
манай нотагаархид хүндэлдэг.
«Арадай гэгээрэлэй отличник»,
«Буряад Республикын габыята
багша» гэнэн хүндэтэ нэрэ
зэргэнүүдтэй багшамнай олон
грамотануудаар шагнагдаһан
байна.

Ирина Найдановнагай гэр-
тэхиниень ажалдань яһала
туһалдаг. Нүхэрнь, Сырен-
Жап Дабаевич, колхозой
инженер-механик, гэрэйнгээ
ажалые хэлсэдэг, Баяр хү-
бүүниень 7-дохи классай
хурга, дуу дууладаг, хатардаг,
хургуулидаа эрхимээр хурдаг,
эхэ эсэгтэйгээ хүүрээр ябадаг,
зохид найн зантай юм.

Эрхим хүндэтэ багшадаа
бүхы дэлхэй дээрэ байгаа
най найханиие, элүүр энхые,
гэр бүлэдэнь эбтэй эетэй
ажалууныень хүсэнэб. Баг-
шамнай ута наһатай, удаан
жаргалтай ябаг даа!

А.МАНЗАРАКШЕЕВА,
8-дахи классай хурга.

АБАТАЯА ХОЮУЛАЦ...

Намартаа үдэрнүүд богони боложо, хаа
хаанагүй хүйтэржэ эхилнэ. Бидэнэр дулаан
хубсаһаа үмдэбэдди. Хүйбүүд урматай, баяртай
хургуулидаа ошоно. Намар болоходо, набшаһад
шарлажа унана.

Баһал намартаа элдэб жэмэсүүд, хархяаг ба
намар эдешэнэ, үшөө намартаа таряшад
үлөөгүй боложо, тарья талхаяа хуряжа эхилнэ.
Хүмүүд хартаабхаяашье малтажа абана.

Намар болоходонь, олон янзын шубууд дулаан
орон нотагаа бусана. Намарай сагай ерэхэдэ, би
абатаяа хархяаг, жэмэс түүгээб, үшөө намарта
ошолдооб. Абынгаа хуша модо сохижо, намарай
борбоосгой унагаахадань, бинь суглуулдаг байгаа.
Намарай саг баһал гоё даа!

Э.ЦЫРЕНЖАПОВ,
5-дахи классай хурга.

ТҮРЭЛ НЮТАГ

Түрэл нютаг, түрэнэн
дайдам
Түбхинэжэ байнал жэлхээ
жэлдэ.

Үргэн ехэ дайдадань
Эбэртэ малнууд олошорно.

Хангай ногоон дайдадань
Хони, ямаадын үдэнэ.
Уужам үргэн дайдаараа
Ургаса таряанинь
долгилно.

Үндэһэ бүхэтэ тайгань
Убэр талаа хушана.
Түмэн жэлдэ хуугыш
амгалан,
Түрэнэн дайдам, түрэл
нютагний!

ЭЖЫ

Эжы! Энэл ганса үгэ
Сэдхэл зүрхэнһөөм
гарадаггүй.
Хаанашье байхадаа,
Холо ойрошье ябахадаа,
Хайрата ганса эжыгээ
наажа ябадагби ходоодо.

«Буруу юумэ бү хэ,
Бэшэг номоо үзэ» гэнэн
Буурал эжымни захяа
Балшар бага наһанһаа

Бодол зүрхэнһөөм
гарадаггүй.
Наһатай болоод ябахадаа,
Наартай ганса эжыгээ
наһан сэдхэлдээ
оруулжа,
Хамаг ашыень харюулаха
даа,

Хүндэтэ нэрыень
хануулаха даа.

МАНАЙ ГЕРОЙ

Ангууша мэргэн Жамбал
Арад зоноо хамгаалхаа
Түрэнэн нотагаа орхижо,
Үхэлтэ дайнда мордобо.

Хорото муухай дайсадые
Хайра гамгүйгөөр хюдажа,
Олон зуугаад фашистые
Оножо, харбажа унагааба.

Эхэ оронойнгоо дайсадтай
Эрхим зоригтойгоор
тэмсэжэ,
Геройн нэрэдэ хүртэжэ,
Гэртэ бусажа ербэ.
Ж.ОЗБОНОВА,
4-дохи классай хурга.

НАМАРАЙ БАЙДАЛ

Алтан шара намарнай
Аалихан хүрэхэ ербэ.
Урин зунай хаһа үнгэржэ,

Урагшаа шубууд ниидэбэ.
Наранай элшэ нуларба,
Набша намаа шарлаба.
Поли дээгүүр комбайнууд
Талха таряагаа хуряаба.
А.ЭРДЫНИЕВА,
7-дохи классай хурга.

АМГАЛАН БАЙДАЛ ТОГТООЕЛ

Эжымни намда хөөрэнэ
Эртын намар тухай.
Ангай мяха мориной
даахыса
тухай.

Хангай тайгын амитадые
Хайрлангүй хороон
ангуушан
Хэды ехэ нүгэл шэбэл
Хайран бээдэ үргэлөөбши
даа...

Дэлхэй дээрэхи
амитание
Дайралдаһан газартаа
хороохо
Арьяатан зангаа орхижо,
Амгалан байдал тогтооел!
Ж.ДАМБАЕВ,
7-дохи классай
хурга.

Эртэ урда сагта жаран
хоёр шүдэтэй, жалгын
шэнээн аматай, Жаргал
Лосон хаан байһан юм гэлсэдэг.
Тэрэ хаан 3 хатантай байгаа.
Хаан амитап зоноо эрхэхсээ
хүдөө гараха болобо. Энэ хаан
хаан болоһоор тала руу ябаагүй
хүн байгаа. Хаан ехэ хатандаа
ороод:
- Би хаан болоһоор тала руу
ябаагүй хүмби. Минингээ ябаад
ерэхэдэ, ямар бэлэг бэлдээд
байхабши? - гэбэ.
- Түмэн жэлдэ түгдэрхгүй
түмэр гутал оёод байхаб.

Ульгэр ЖАРГАЛ ЛӨСОН ХААН

- Зай, найн даа, - гэбэ хаан
Дунда хатандаа оробо:
- Зай хатан, бишни олон
жэлээр тала руу ябахамни.
Минингээ ерэхэдэ, ямар
бэлэгтэй байхабши?
Дунда хатанинь хэлэбэ:
- Түмэн жэлдэ түгдэрхгүй
түмэр годни бэлдээд байхаб.
- Зай найн даа, - гэбэ хаан.
Бага хатандаа оробо:
- Бишни олон жэлээр
ябахамни, минингээ ерэхэдэ,
ямар бэлэгтэй байхабши?
Бага хатан:
- Мүнгэн сээжэтэй, алтан
бүхэтэй хүбүү гаргаад байхаб,
- гэбэ

- Зай найн даа, - гэжэ хаан
баялаба. Хаан түхээрээд,
мордобо. Хаанай хээлитэй бага
хатан түрэхэ болобо. Ехэ хатан
дунда хатан хоёр «Манай бэлэг
болон болоогүй. Бага хатанши
похойтой нүхэсэжэ, гүлгэ гаргаа»
гэжэ хаанда бэшэг эльгээбэ.
Тэрэ бэшэг абаад, хаан « Бага
хатаниие үгы хэгты, хүл гарынь
хуха сохёод, нодыень тэнэ
татаад, хүдөө холо абаашажа
хаяарайгты» гэжэ бэшэбэ.

Бага хатан мүнэн сээжэтэй,
алтан бүхэтэй хүбүү түрбэ. Ехэ
хатан дунда хатан хоёр тэрэ
хүбүүе алаха гэжэ шиндэбэ.
Ехэ хатан дунда хатандаа нигэжэ
хэлэбэ:
- Би болбол хаанай оро даажа
абанан хатан гээшэб. Минии
зарлиг дүүргэхэ ёһотойш. Бага
хатаниие малайда айлшан
болгожо асара. Малайда ерэнэн
хойнонь гэрэнь нахихаш.
Тиихэдэ хүбүүень алаад, үлгы
соонь похойн гүлгэ хээд
байгаарайш.

Ехэ хатан бага хатанай
ошоходо, хүндэлбэ, архи уулаба.
Бага хатан ногтоод, дуулаһаар,
дохинхоор гэртээ ошобо гээшэ.
- Зай, найн байна гүт? - гэжэ хатан
хураба.
- Юун найн байха хэм даа.
Үлгытэй хүбүүниши похойн
гүлгэн болошобо, - гэжэ дунда
хатан хэлэбэ. Бага хатан
бархирба, хашхарба, дэмьрбэ.
Хоёр хара хатан тэрэ хүбүүень
алаад, үүдэнэй богондо доро
хаяба.

Хаан одоо бусажа ербэ. Ехэ
хатандаа оробо - түмэн жэл
түгдэрхгүй түмэн гутал оёод
гэнэн бэлэг үгы. Дунда хатандаа

оробо - түмэн жэл түгдэрхгүй
түмэр годни бэлэг үгы. Бага
хатандаа оробо - гэртэй хэшые,
юуншые үгы. Үүдэнэй богондо
доро үхибүүнэй бархирха абаян
дуулахадал гэбэ. Хаан гэдэргээ
ошоод, ехэ хатандаа хэлэбэ:
- Бага хатанайми богондо
доро үхибүүнэй бархирха абаян

Дуулданал... Ехэ хатан хара
наһаагаа гүйлгэжэ, тэрэ хүбүүе
худаг соо хаяба...

Нэгэ үглөө хаанай морёо
уһалжа байхадань, худагай
оёорто сээсг карагдаба. Ехэ
хатан дунда хатангаяа хэлсэжэ,
худагай оёорһоо тэрэ сээсгы
гаргаад, малдаа хаяжа үгэ гэбэ.
Тэрэ сээсг эднэн үнээн
тугаллаба. Мүнгэн сээжэтэй,
алтан бүхэтэй тугал гарабал
даа. Хаан тэрэ тугалые
нааршаажа, ехэ дуратайгаар
пайжалдаг болоо хэн. Хаанай
ехэ хатан гэнгэ ехээр үбшэлбэ.
Улаан будамаандаа хээд, улаагаар
бөөлжэбэ, хара будамаандаа хээд,
хараар бөөлжэбэ. Хаан ехээр
айжа, түшэмлөө ехэ эмшэндэ
эльгээбэ. Тэрэ түшэмлэеень
хоёр хатан бариха, ингэжэ
хэлэхэ гэбэ: « мүнэн сээжэтэй,
алтан бүхэтэй тугалай эльгэ
бөөрыень эдихэ гэжэ элшэн
хэлэбэ, тиигэбэл ехэ хатан
бодохо»

Хаан тугалаа ехэ хайр-
лабашье, олон түшэмлөө
хэлэжэ, « хүдөө холо газарта
энэ тугал алаад, эльгэ бөөрыень
абаад ерэгты» гэбэ. Хүдөө
абаашанан хүнүүд хөөрхөн
тугалые хайрлажа, алангүй
орхибо. Ородонь гүрөөһэнэй
эльгэ бөөр асараад, ехэ хатанда
эдоулбэ. Хатан найн болобо.

Тэрэ тугалые нэгэ хаанай
хүбүүд оложо абаад, өһөдэнгөө
тугалгай шилюулээд, хаража
байба. Тэрэ тугалын гэнгэ
хүн болошобол даа. Хүн
боломсоороо тэрэ хүбүүн
өөрынгөө эсэгэдэ ерэжэ:

- Намайе тугалшан болгыт,
- гэбэ. Хаан ехэ дуратай тугалшан
болгобо. Тугалшан хүбүүн
хаанда өөрынгөө үльгэр түүхэ
зулаалжа үгэбэха. Хаан хүбүүгээ
тапиха, эльгэндэ тэбэрибэ.
Нүрэг адуу туужа асараад, хоёр
хатанга адуунай хүүдэ уяад,
адуугаа үргөөбэ. Тиигэжэ хоёр
харата эхэнэрээ хэлэбэ. Бага
хатанга оложо хаан хүл гарынь
эмнэжэ, эдэгээжэ, хүн болгожо
абаба. Тиигэжэ Жаргал Лосон
хаан бага хатангаяа, хүбүүтээс
олон жэл соо золтой, жаргалтай
найн найханаар хуугаа гэлсэдэг.

10-дахи классай хурга
Т.ИВАХИНОВА
С.Д.ИВАХИНОВА эжыһээ
бэшэжэ абаба.

КИРСАН ИЛЮМЖИНОВ МОЖЕТ ПОДНЯТЬ ФУТБОЛ В РОССИИ

Из малого месяца назад состоялся чемпионат России по футболу в зоне «Восток» второго сезона. По итогам сезона главная команда республики заняла 8 место, самым выполненным заданием. А сейчас команда в Иркутске. В это самое время нашему корреспонденту удалось встретиться с главным тренером команды Валерием Павловичем Михновым.

Валерий Павлович, как вы оцениваете результаты выступления вашей команды в прошедшем сезоне? Чисто по техническим характеристикам мы выполнили свою задачу. Но, как любой тренер остался доволен качеством игры и секретными результатами. Не все игры удались. Были хорошие матчи, и вовсе провальные. Скажем, 2 игры с «Лучом» и «Амуром». В плане занятого места в таблице я доволен. Мы выполнили программу минимум.

Какие объективные причины, на ваш взгляд, помешали в этом сезоне лидировавшей «Селенге» достичь свой успех?

Валерий Павлович Михнов - главный тренер футбольного клуба «Селенга». Родился в 1950-ом году. Закончил ВСТИ зооучилище, отделение ФФК БГУ. В команде «Селенга» с 1968 года. С 1994 года главный тренер команды. В 1997 году получил лицензию на право работы с командой мастеров.

К сожалению это, по моему, самая болячка команд нашего дивизиона. Когда команда набирает победы, естественно трагит много сил, в том числе и морально-волевых. На фоне этого у нас из-за травм выбыл ряд ведущих игроков, а заменившие их в ходе сезона игроки не имели достаточной игровой практики и вследствие этого не смогли существенно усилить игру. Еще одна причина - это ужасное состояние нашего поля. Оно у нас одно из самых худших, если не самое худшее в дивизионе. На таком поле всегда легче удаются разрушительные действия, что и делают наши гости, чем созидательные. Создавать грамотную тактическую схему, комбинировать на таком поле чрезвычайно сложно. И третья причина - это финансовые проблемы. В принципе сейчас везде тяжело. Это и нас коснулось. В тот самый момент, когда команда лидировала, наверное, сказали и отсутствие должной моральной и материальной поддержки.

Многие утверждают, что «Селенга» чисто домашняя команда. Личную долю очков она набирает дома. Но в этом сезоне у «Селенги» ряд удачных матчей в гостях. В том числе победа над лидером «Металлургом» из Красноярска и победа в Новосибирске с «Чкаловцем». Что, команда,

как получится. В этом году у нас была совсем иная задача. Чтоб занять достойное место, нельзя обойтись только домашними матчами.

В межсезонье собираетесь ли усилить состав? В частности защитные порядки. Ведь по итогам сезона у вас отрицательная разница забитых и пропущенных мячей (35-45).

Да, такая разница для 8 места очень даже неприличная. В этом направлении у нас будет вестись определенная работа. Особо волнует вопрос с передними и опорными защитниками.

Разъясните ситуацию с Андреем

Поле у нас одно из самых худших, если не самое худшее в дивизионе

Ачкасовым.

Во-первых, он просто-напросто сбавил требовательность к себе, к тренировкам. Было ЧП с ним и об этом десять раз повторить не хочется. Но если коррекцию скакать, не уточняя детали, он в некоторых матчах просто повел себя неподобающим образом, не по спортивному. Сейчас он отчислен из команды.

Планы и задачи команды на следующий сезон. По силам ли нынешней «Селенге» выход в Лигу?

Учитывая финансовое состояние клуба, думаю, на следующий сезон

Правительства и президента Федерации футбола Бурятии. Ведь в одно время стоял вопрос о снятии команды с первенства и только благодаря вмешательству людей удалось решить финансово-технические проблемы.

Кроме ведения конкретного учебно-тренировочного процесса вы лично не обременены ли решением различных бытовых забот?

К сожалению - да. Бывает так, что вместо целенаправленной тренерской деятельности часто приходится решать эти самые бытовые проблемы. Это занимает уйму времени и зачастую негативно сказывается на профессиональной подготовке всего клуба.

В конце, Валерий Павлович, как вы относитесь к сложившейся ситуации вокруг руководства республиканского футбола в целом и лично к кандидатуре на пост президента РФС Кирсана Илюмжинова?

Если смотреть сзади, я имею

ПРОДАЮ
Пианино «Енисей»
Обр-ся по адресу: и. Стекло-завод, Омская-10.
Тел. посредника: 26-69-37

ВАЗ-2103, 1976 года выпуска
Цена договорная.
Тел.: 29-02-09 (звонить после 17 ч)

Участок с домом в центре.
Обр-ся по адресу: ост-ка «Геологическая» за пив-баром «Конкорд» пер. Подкаменная, 73

Сварочный аппарат инверторный и помпу водяную.
Тел.: 34-83-93.

МЕНЯЮ
3-х или 2-х комнатные благоустроенные квартиры на благоустроенную в Улан-Удэ.
Тел.: 33-31-16

3-комн на две 1-комн.
Тел.: 33-22-89.

3-комн. квартиру площадью 77 кв. метров в брусевом доме в п. Селенгинский - на 3-комн. благоустроенную квартиру. Имеются обширный участок, автономное отопление, капитальный гараж со смотровой ямой, теплица, скважина, летняя

кухня и прочие надворные постройки. Рассмотрим все предложения. Тел.: 22-89-73

2-х комн. благ. кв. в 44 квар. 5/5 КПД на 2-х комн. в районе Элеватора, БГСХА или на Иркутск. Возможны варианты.
Тел.: 34-29-24

Однокомнатную неблагоустроенную квартиру в 2-х этажном деревянном доме на Батарейке с доплатой на 1 комн. благоустроенную по линии трамвая.
Тел.: 37-81-54

РАЗНОЕ
Ремонт холодильников и швейных машин на дому без выходов. Ж-3492. Цены доступные.
Тел.: 26-86-59

ПОЗДРАВЛЕНИЯ
Надежду Максимовну и Григория Александровича Савченко с рубиновой свадьбой. Желаем здоровья, долголетия.
Алла Николаевна.

Раису Дмитриевну Бердинову с Днем матери. Вашу доброту, заботу будем помнить всегда.
Группа 132 и выпускники Железнодорожного лицея.

Ремонт холодильников. Переделка старого холодильника на морозильную камеру. Покраска. Гарантия 1 год. Тел.: 21-07-26 (в раб. время). 22-58-58 (после раб.)

ОАО «Загорск»
Жителям села! Вот уже зима печи требуют ремонта. Спешите приобрести кирпич печной, строительный. Цена от 90 коп за 1 штуку. Оплата наличными. Возможен бартер: лес, мясо и другие продукты питания.
Обр-ся: г. Улан-Удэ, п. Матросова Тел.: 34-49-66.

БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ОБЩЕСТВЕННАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ «ДАНКО» СОВМЕСТНО С ОТДЕЛОМ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ СОВЕТСКОГО РАЙОНА проводят сбор теплых вещей от населения по программе «Зима 1998-99 г.»
Вещи принимаются в здании администрации Советского района в каб. 18-а. Телефоны для справок: 21-52-68, 21-42-66.
Правление БОО ОБ «Данко»

СИЛАНКО БУРЯТНЕФТЕПРОДУКТ
Внимание клиентов!
ОАО «Бурятнефтепродукт» («СИДАНКО») приглашает к заключению договоров на поставку всех видов горюче-смазочных материалов на 1999 год.
Наряду с мелкооптовыми отгрузками через нефтебазы предлагаем транзитные отгрузки (не менее 60 тонн) по ценам большими скидками.
Приглашаем к сотрудничеству коммерсантов, имеющих собственные заправочные станции.
Для Вас - специальные предложения!
Ждем Вас по адресу: г. Улан-Удэ, Заовражная, д. 1 (Нефтебаза) и на всех нефтебазах ОАО «Бурятнефтепродукт».
Контактные телефоны (301-2) 34-83-37, 34-85-62 факс 34-89-82.

Учебно-научно-производственный комплекс «Экология-кожа-мех» производит:
* выделку и крашение пушино-мехового, овчинно-шубного сырья;
* реставрацию меха (очистка, окраска, стрижка, расчесывание, додублирование, жирование, придание блеска волосяному покрову)
* реставрацию меховых изделий (перекрой, ремонт цигейковых шуб, замена ткани на крытых полушубках);
* пошив цигейковых шуб, крытых меховых полушубков, шапок, воротников, жилетов, горжетов, матрацев, спальных мешков и автомобильных чехлов.
ОБРАЩАТЬСЯ ПО АДРЕСУ:
Улан-Удэ, д. Ключевская 42, тел. (301-2) 37-56-44

ООО «ВОДРЕМ-100»
Заключает договора на производство сантехнических, электромонтажных работ, прокладку, ремонт и проколы инженерных коммуникаций.
Сдаёт в аренду: экскаваторы, компрессоры, автовышку, автокраны, длинномер по ценам ниже рыночных.
Изготавливает и реализует разнообразные товары народного потребления: печи, теплицы и другие узлы и детали по эскизам заказчика.
Реализует сантехнические и электромонтажные материалы по ценам ниже рыночных.
Телефон: 34-94-31.

ОАО «Бурятнефтепродукт» приобретает отработанные масла (СНО, ММО, МИО) по цене 240 руб. за 1 тонну с учетом НДС.
За справками обращаться по телефонам 34-75-38, 34-83-37.

ВНИМАНИЕ!
Заканчивается прием информации в новое издание «ДЕЛОВАЯ БУРЯТИЯ 99»
Спешите успеть в 1999 год! Не упустите свой шанс!
21-54-90 "Бизнес-Б"

богонион болзор соо энэ жэлдэ үнгэргөө һэмди. Үе-үе болоод иимэ конкурсуудыг үнгэргэжэ байгыг, хонир-холтой байна гэжэ олонуншаг-шаднай редакция хандаһаар. Ушар иимэһээ танай анхаралда «Нютагай домогуудһаа» гэхэн шэнэ конкурс нээжэ, гуурһаа туршахыетнай дурадханабди. Түүхын, уг изагуурай, ёһо заншалай удхатай домогууд

хэмжээгээрээ ехэ бэшэ, 1,5 хууданһаа үлүү байха ёһогүй. Шагналын иимэ байха: түрүүшын гурбан хуури эзэлһэн авторнууд тухай газетын корреспондентнууд зураглалнуудыг бэшэхэ. Хэрбээ автор өөр тухайгаа бэшүүлхэ дурагүй һаа, өөрынгөө дураар, тусхай захилаар хэншье тухай бэшүүлхэаргатай. Зэдэ нютагай домогуудаар

Анхарагты:

«НЮТАГАЙ ДОМОГУУДҺАА»

гэхэн конкурс

Хүндэтэ уншагшад! «Минии мүшэн шинии мүшэнтэй» гэхэн багахан хэмжээний конкурс

нютаг бүхэндэ бии, үеһөө үедэ дамжан ерэхэн гээшэ. Жэшээнь, газаруһанай, уула хадһын эрэнүүд яагаад бии болооб, урда үедэ ажаһууһан солотон суутан, эдн шэдигтэн, мартагдашагүй, хонир-холтой ушаралнууд гэхэхээ эхилээд домогууд олон аабдаа. «Нютагай домогуудһаа» гэхэн конкурсдо материалнууд

шэнэ конкурсоо нээхэмнай. Тусаймагай Дээдэ - Бургалтай хууринда ажаһуудаг үндэр наһатай Л-Ц.Д.Дондоков түүхэшэ, монголшог гэжэ нютаг соогоо суутай юм. Мүнөө Лубсан - Цырен Дымбрыло - вичэй хөөржэ үгэхэн хэдэн тобшо домог бэшэжэ абаһанаа танай һонорто дурадхал.

Зэрэлгээтэ Зэдын домогууд

ХОРЧИД ХУБУУДЭЙ ХУБИ ТУХАЙ

Сайн хаанай самаргаанаар, Бошогто хаанай буһалгаанаар Монголһоо гаража ерэхэн Болхын гурбан хубүүг - хорчиг угай Санжаал, Халзай, Шинин гэгшэд Хамнин Шабартага хуурижаа хэн ха. Нэгтэ Үшөөтэйгөөр ябахадга, бүхын хүзүүе булга мушхажа алаад, иигэжэ үгүүлһэн гэхэ:

Үлэндэ хэбтэсэн - бүхын хохи,
Үхэрөө алдасан - эзэнэй хохи,
Үлдэжэ ябасан - манай хуби.

Эндэ тогтоод, Санжаал хэлбэ: «Отог болсууб». Халзаны хасаг болохон гэбэ. Энэнь баталхая Сэлэнгын волость зорижо ябаад, Тамчага алтан заһаа барибад. Заһаа буһалдажа, үрийн үедэ, бэын бээд арсалдаатай болобо. Эсэсэй эсэстэ иигэжэ шүүдхэбэд: ахань - толгойень, Халзай - дундаху бэсын, Шинин - нүүлын эдихэ гэжэ. Энэнь бэ боложо Шинин үймаг нүүлэй нүүлэ үндэ таһарһан домогтой. Заһаа орой руунь, утаашань хубааха байгаа.

Санжаалай хубүүн Банзарагца, Цагадай гээд энэ аймаг дам олошороо, үдоо. Халзайн аймагһаа би байнаб. Халзайн хубүүн Цэрэн арбан хубүүтэй, нэгэ хүүхэнтэй хэн. Хубүүдын гээбэл, Шобой, Дондог, Шороб, Цогто, Үндэгоо, Цэрэмэл, Цыденжаб, Гарма, Цэбээн, Лэгдэн. Хоёрдохи хубүүн Дондогийн хубүүтэй болохогоо, Норбо гэжэ нэрлэбэ. Норбын Жалсан, Жалсанай Гэшин-Дарма, Гэшин-Дармын Лубсан-Цырен би өөрөө болоноб. Лубсан-Цыренэй Александр, Александрай Хэсэгтэ...

Хорчиг ястан үеһөө үедэ үгдһөөр, олошорһоор.

УБАШХАЙН ХЭНЭЭЛТЭ

... Гүнсэхэн гээшэ хоёр хүүхэнтэй байгаа. Нэгэн Аман Дабанда Аншуу гэжэ хүндэ хадамда гараба, нүгөөдэн Лутаһанай ахай болобо. Эдэ хоёр бээс хүсэхэдөө, удагдадаг болобо.

Шарын шажанай дэлгэрхэдэ, Гүнсэхэнэй аһа хубүүн - Будын Бадма хоёр убашхайнараа үгы хэхэ гэхэн хүсэдэ абтанһан гэхэ. Аншууанда, Лутаһанда хандажа, «Шүүдхэрөө хамга дараа, шойжоншодо ошоо» гэбэ. Тэдэн ошохо гэхэдэ, ошоогүй. Будын Бадма уурлаад, өөрөө шойжоншодо ошоно. Тэрэн бумбэ - эд думбуу хэрэгтэй гэбэ. Асаржа үгэхэдэн, үлөөдэр ерээрэй, дарагдаха юумэн дарагдаад, тамагаар таглаатай, ошоороо хаагаатай байха гэбэ.

Үлөөдэрэн Бадма ерээд, үнэхөөр дараатай гү гэжэ лаблан харахые хүсэбэ. Тнихэдэн Убашхайн бумбанаас бултайгаад, нигэжэ хэлһэн ха.

- Бадма, яагаабни даа, шамайе ходо хамгаалжа, харгалзажа ябаа бэлэйб. Ехэ харгы дээрэ хилэ табяаб. Оһол боложо, орой үдэнэ тэрэгээр бү ябаарай.

Хэлэжэ дүүргэхэдэн сасуу шойжоншо бумбээ ошоороо дараад хаажархыо хэн гэхэ. Энэнь удаа хэдэн жэлэй үнгэрһэн хойно Бадма ехэ харгы үнэхөөрөө хилэстэй гээшэ гү гэжэ лаблаха һанаатай, хурдан морёор хүндэлэн гүйлгэжэ гараһан түүхэтэй. Тээд үзэгдөөгүй шанга хүсэн моринойнь уусые таһа сабшажархыһан юм. Энэнь удаа Будын Бадма гурбан жэлдэ хэбтэрһин болоод, наһанһаа нүгнэхэн гэлсэдэг.

ШЭДИТЭЙ ЭМГЭЙ

Бургалтайн голдо эди шэди ехэтэй Аншуугай удаган ажаһууһан гэхэ. Хойто үемн үри саданар мал адууһа хулгайлхадга, эмгэйдэ үргэл хэдэг, тийхэдэн эмгэйн зад хийгээд, саһа шуурга үрхирүүлээд, хулгайн мурье хушажархидаг байһан юм. Нэгэл дахин хулгайн үедэ баригдаһан ха. Зүүн Наринһаа үхэр хулуугаад, Гэдээнэй агыда баригдаа. Эмгэйдэ үргэлөө зааханаар хэһэн байгаа бшуу.

Удаганай хойто үемн шуһан түрэл Мангир гээшэ нилээн хүйхэр ябаһан гэхэ. Түрнэ хаалтандашье һууһан. Эсэгн дайнда хабаадаха дурагүй, фронтһоо тэрвэдэ. Хойноһоонь мурдэжэ, гэр дээрэн ерэхэдэн, эмгэй харагдуулхагүй. Гэдээндэ арба-хорин милицин зон Мангире хашажа-шажа абахаар залдаба. Одоол баригдаа гэхэниинь, Мангир нэгэ гозуули тэбэрээд һуухадга, хүнэй нэдэндэ огто харагдабагүй. Хуу хажуугаарнь гүйлдөөд гараа. Эмгэйн харуулаагүй. Мүнөөшье болотор энэ аймагайхид удагандаа үргэл мургал хэхээр зандаа юм.

Журналист Галина ДАШЕЕВА ажалай ветеран Л-Ц.Д.ДОНДОВОҺОО бэшэжэ абаба.

«ҮЛГҮН ДУУН - 98»

Байгша оной ноябриин 27-до Эхэ эхэнэр нүүэтэ зориулагдаһан «Үлгүн дуун-98» гэхэн дуунай конкурс Хүүгдэй болон эдиршүүлэй уран бэлэгтэй ордон соо үнгэргэдхэн.

Анха түрүүшынхисэ энэ үдэр үнгэргэдхэ байһан Эхэ - эхэнэрнүүдэй үдэртэй дашарамдуулан эмхидхэгдэхэн энэ конкурсые Улаан-Үдэ хотын захиргаанай соёлой таһагай хүдэмэриэлэгшэд үнгэргэнэ.

Конкурсын эхин шата мүнөөдэр, ноябриин 26-да энэл ордон соо үнгэргэдхэ. Бэлгма ОРБООЕВА.

А.аршаалсанууд

ХҮН ЗОНДО ТУҮХАЛХАНТНАЙ - БУЯН

Олохон зоние аргалжа, хүл дээрэн табиган, үндэр нэрэ солотой хүндэ Валентина БАТУЕВИНА үнгэржэ байһан ноябрь нара соо тэбхэр 50 наһаа хүрбэ. Эрхыдэ эмтэй, долёобортоо домтой энэ эхэнэртэ эгээн ехэ жаргал, үндэр наһа, сөбэр сэдхэл, һайхан зантай, ходоогоо залуу ябахыень үнэхэ зүрхэлһөө хүсэнб. Үшөө олон жэлүүд соо хүн зоние аргалжа, хүндэ туһалжа, үндэр ехэ буян эдлэжэ ябыт гаа.

**Үргэн энэ дэлхэй дээрэ
Үндэр жаргал эдлээрэйт,
Хүн зоние аргалжа,
Хэшэг, буян абаарайт.
Аажам энэ дэлхэй дээрэ
Арад зоние аргалхантай
Аба, эжин үргэһэн
Аргагүй ехэ зони лэ.
Зобохон тулиһан зондо
Зол жаргалыень олгожо,
Сэбэрхэн һайхан зангаараа
Сэдхэл дүүрэн ябаарайт.**

Римма ЛУБСАНОВА

Улаан-Үдэ.

«Мать-героиню», заслуженную учительницу Бурятии НЕХУРОВУ САМАДЭЙ РАДНАЕВНУ, поздравляю с «Днем матери», желаю здоровья.

Алла Николаевна.

Дорогую нашу маму, МИНКИНУ ЕЛЕНУ ВЛАДИМИРОВНУ поздравляю с «Днем матери», желаю здоровья, долголетия.

Дети - Евгений, Егор. Санкт-Петербург, Балтийск.

НАДЕЖДУ ИВАНОВНУ БРИЖАТОВУ поздравляю с «Днем матери», желаю здоровья, долголетия.

Дети, внуки, зять.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

<p>Ахамад редактор А.А.АНГАРХАЕВ РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: Б.М. Ж.БАЛДАНОВ (ахамад редакторай орлогшо), Г.Х.ДАШЕЕВА (ахамад редакторай орлогшо), Б.В.ГЫҢДЫНЦЫРЕНОВ (харюусалгата секретарь), А.Г.ЛУБСАНОВ (Буряад Республикын Арадай Хурал), Д. Д.СУНДАРОН, таһагуудые даагшад: Н.Д.НАМСАРАЕВ, Т.В.САМБЯЛОВА, Д.Ш.ХУБИТУЕВ, А.Д.ТАПХАЕВ; В.И.ПИНТАЕВ (хэблэлэй директор).</p>	<p>Манай адрес: 670000, Улаан-Үдэ, Каланцаршвилин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакция.</p>	<p>Газетэ хэблэлэй 5 хуудан хэмжээтэй. Индекс 73877. Хэһэг 8.650 (хамта 20.000). Хэблэлдэ тушаагдаһан сар 17.00.</p>	<p>"Республиканска типографи" гэхэн АО-до газетэ хэблэгдэ. Директорийн телефон: 21-40-45. Б-0079-дэхн номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 8453.</p>
<p>Редакциин телефонууд: ахамад редакторай - 21-50-96, приёмнын - 21-54-54, ахамад редакторай орлогшонорой - 21-68-08, 21-64-36, харюусалгата секретарийн - 21-50-52, секретариатай - 21-50-52, таһагууд: экономикын болон политикын - 21-55-97 (даагшан), 21-63-86, соёлой, түүхын болон залуушуулай - 21-54-93 (даагшан), 21-57-63, 21-69-58, 21-60-21, мэдээлэлэй болон рекламн - 21-62-62, 21-67-81, хэблэлэй - 21-33-61, оператор-корректорнуудэй - 21-61-35, фотокорреспондентнуудэй - 21-33-61, компьютерна түбэй - 21-66-76, корпунктын - 21-34-05. "Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 21-49-94, бухгалтери - 21-23-67, вахта - 21-60-91.</p> <p>Тоонуудай, бодото баримтануудай, хүнэй, нютагай нэрэнүүдэй бэшэлые газгайрууһан ушарта авторнуудынь харюусалгатай. Редакциин һанамжа авторайхитай адли бэшэ байжа магад.</p>			